

Næringsanalyse for kommunene Elverum, Stor-Elvdal, Våler og Åmot

Knut Vareide

Telemarksforsking-Bø

Mars 2006

Arbeidsrapport 2006/06

Bakgrunn

Denne rapporten er en del av forprosjektet ”Regionalt næringsutviklingsamarbeid i Sør Østerdal”.

Rapporten er utarbeidet av Knut Vareide ved Telemarksforskning-Bø på oppdrag fra Oddbjørn Vassli, som er prosjektleder for forprosjektet.

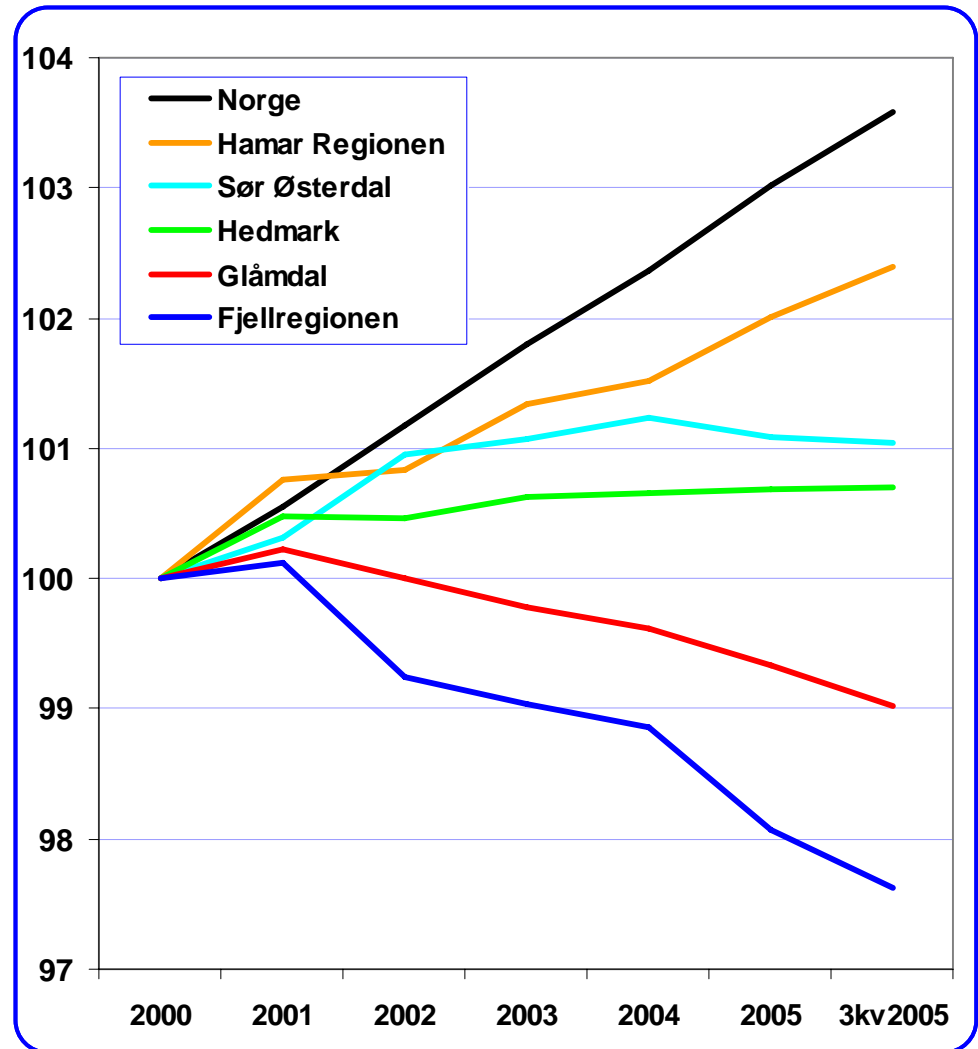
Rapporten ble utarbeidet i februar-mars 2006.

Befolkningsutvikling Regionene i Hedmark

Folketallet i Norge har økt jevnt med 0,6 prosent pr år i de siste årene. Befolkningen i Hedmark har også økt, men ganske langsomt.

Av regionene i Hedmark, er det bare Hamar-regionen som har hatt vekst i de siste årene. Sør-Østerdal hadde litt vekst fra 2000 til 2004, men nedgang etter dette.

Glåmdal og Fjellregionen har hatt synkende folketall i de siste årene.

Figur 1: Befolkningsutvikling, indeksert slik at 2000=100. Data: SSB.

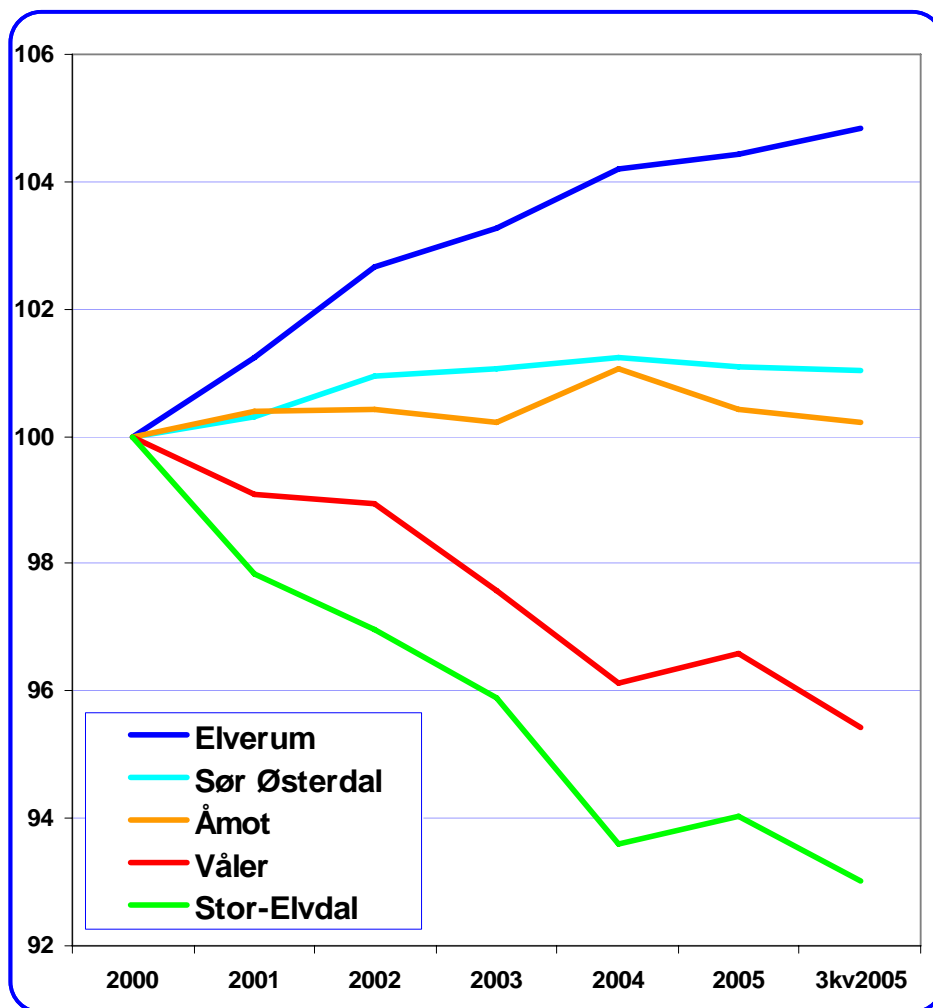
Befolkningsutvikling Kommunene

Det er stor spredning i befolkningsutviklingen mellom kommunene.

Elverum har hatt en sterk befolkningsvekst, faktisk den sterkeste av alle kommunene i Hedmark etter 2000.

Åmot har hatt omtrent konstant befolkning.

Våler og Stor-Elvdal har hatt sterk nedgang i befolkningen etter 2000. Stor-Elvdal har den sterkeste befolkningsnedgangen av alle kommunene i Hedmark.

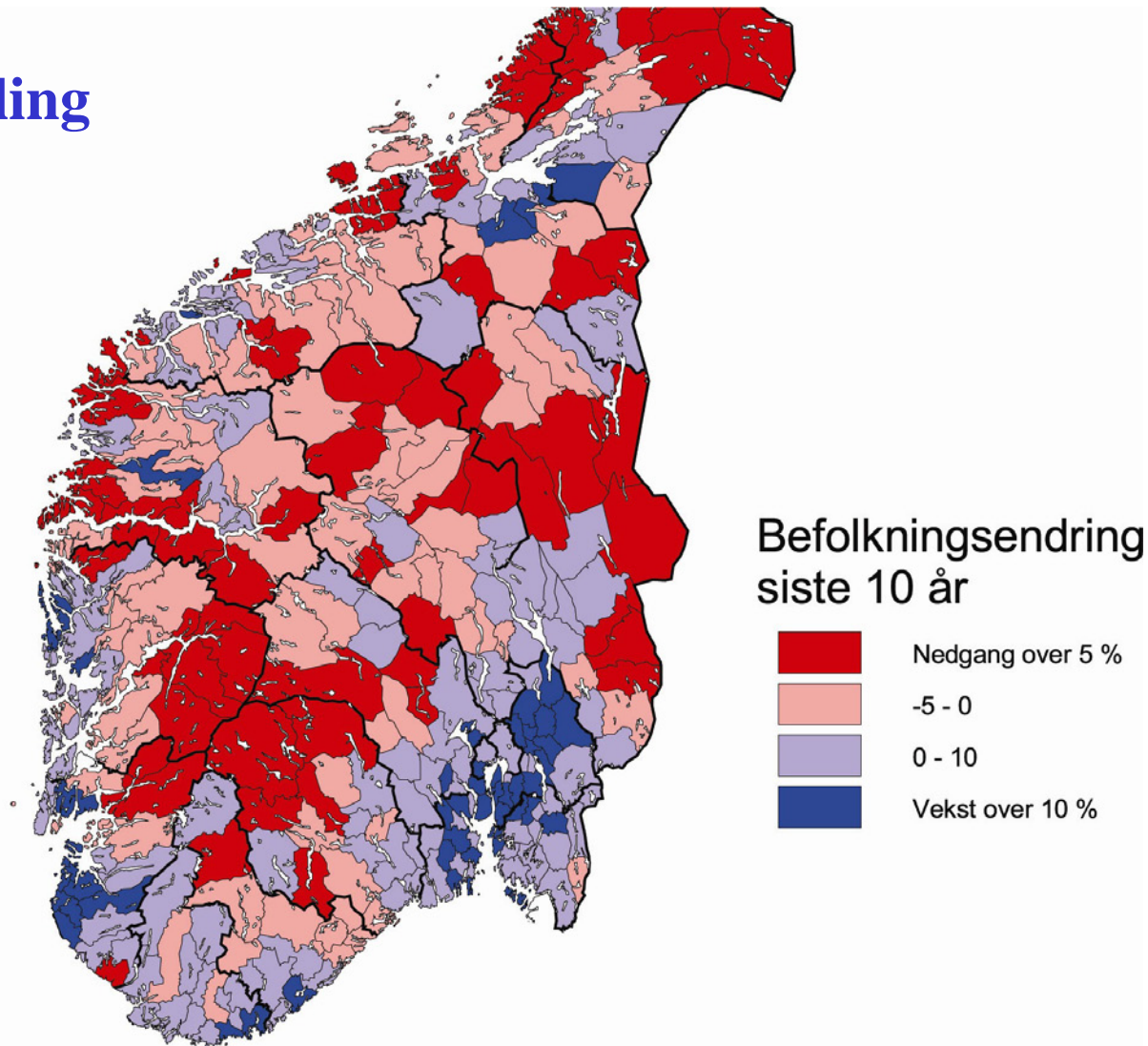
Figur 2: Befolkningsutvikling, indekstert slik at 2000=100. Data: SSB.

Mønstre i befolkningsutvikling

Befolkningen øker i og rundt de store sentra: Oslo, Kristiansand, Stavanger, Haugesund, Bergen og Trondheim.

Områder som ligger langt fra storbyene har synkende folketall.

I Innlandet danner Mjøsbyen Gjøvik, Lillehammer og Hamar et slikt sentrum.

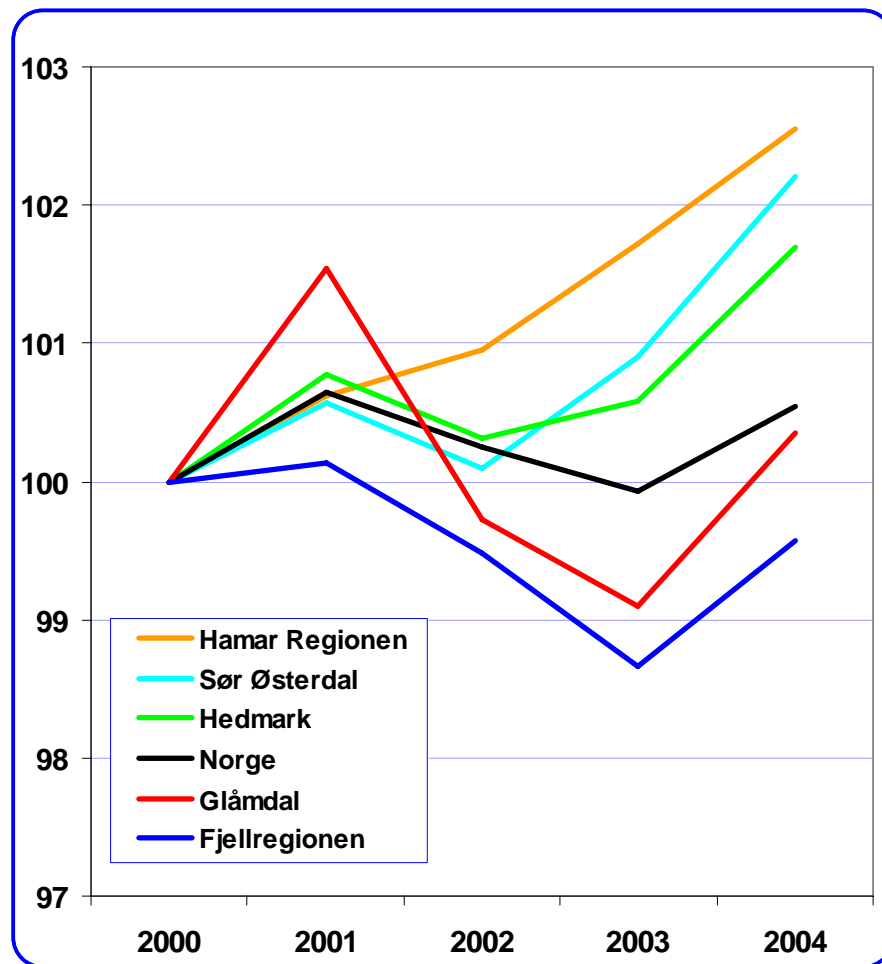

Samlet sysselsetting i regionene

I Norge var det en ganske svak vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2004, men omtrent en halv prosent for hele perioden. Veksten i Hedmark var tre ganger så sterk.

Både Hamarregionen og Sør Østerdal hadde sterkere vekst i sysselsettingen enn både lands- og fylkesgjennomsnitt.

Glåmdal hadde lav vekst, mens Fjellregionen har hatt nedgang i samlet sysselsetting siden 2000.

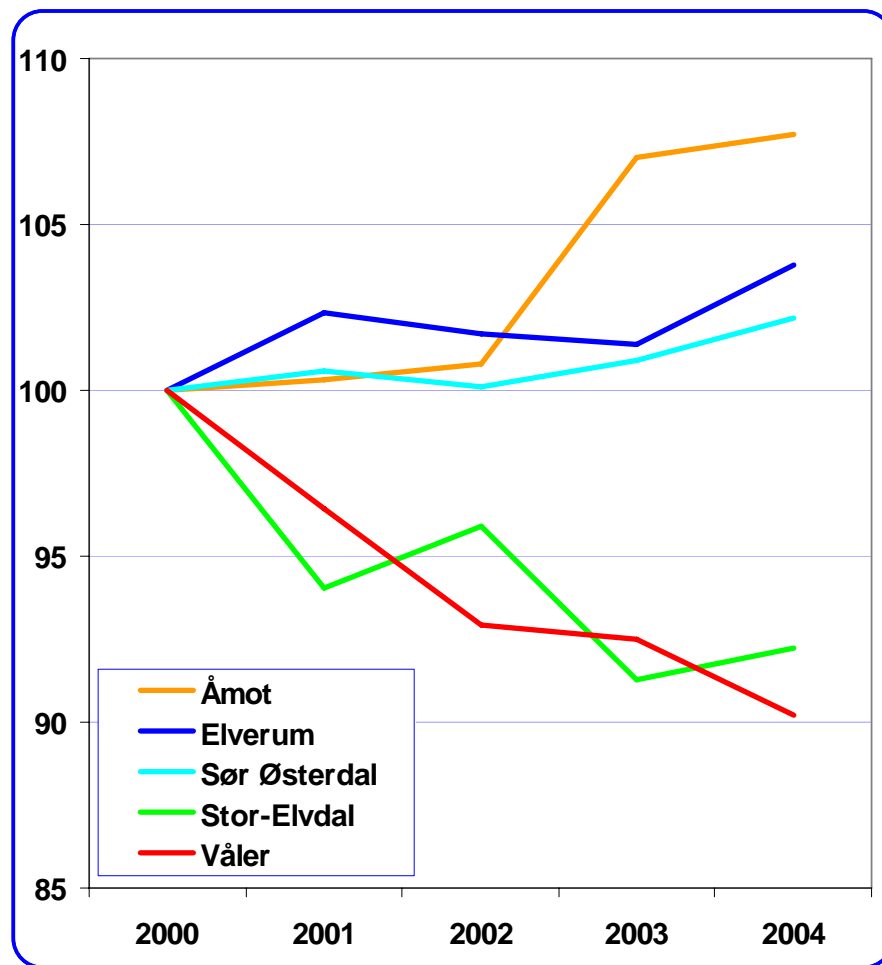
Figur 3: Utvikling i samlet antall ansatte, indeksert slik at 2000=100. Data: SSB, BoF.

Samlet sysselsetting i kommunene

Åmot har hatt den sterkeste veksten i samlet sysselsetting. Her har det vært vekst i både privat og spesielt offentlig sysselsetting.

Elverum har også hatt vekst i sysselsettingen, men ganske svak.

I Våler og Stor-Elvdal har sysselsettingen falt ganske sterkt i de siste fem årene.

Figur 4: Utvikling i samlet antall ansatte, indeksert slik at 2000=100. Data: SSB, BoF.

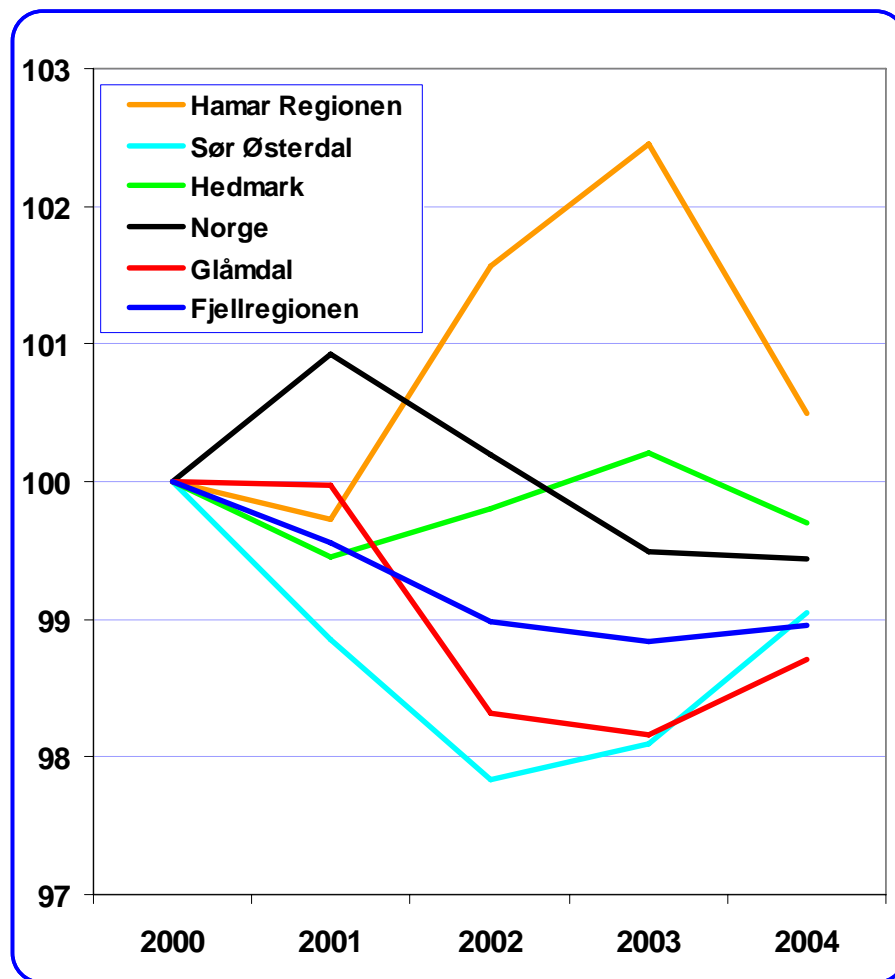
Privat sysselsetting i regionene

Norge hadde en nedgang i den private sysselsettingen fra 2000 til 2004. Hedmark hadde også nedgang i samme perioden.

Hamarregionen hadde derimot vekst i den private sysselsettingen i perioden, selv om det var en nedgang fra 2003 til 2004.

De andre regionene i Hedmark hadde alle en nedgang i privat sysselsetting sterkere enn landsgjennomsnittet.

De prosentvise endringene i privat sysselsetting var imidlertid ganske små.

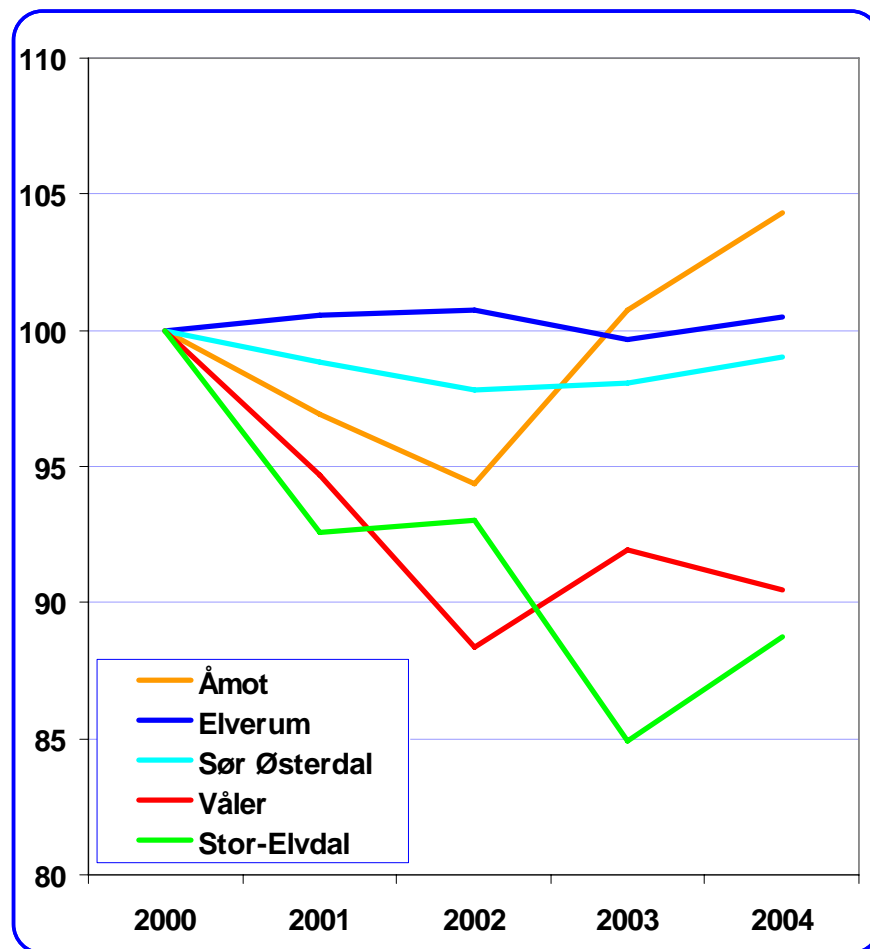

Figur 5: Utvikling av privat sysselsetting, indeksert slik at 2000=100. Data: SSB, BoF.

Privat sysselsetting i kommunene

De prosentvise utslagene i privat sysselsetting i kommunene er langt større enn for regioner og fylker.

Åmot hadde klar vekst i privat sysselsetting, mens Våler og Stor-Elvdal hadde nedgang. I disse kommunene var nedgangen generell, dvs det var ikke spesielle endringer i større hjørnesteinsbedrifter som førte til nedgangen.

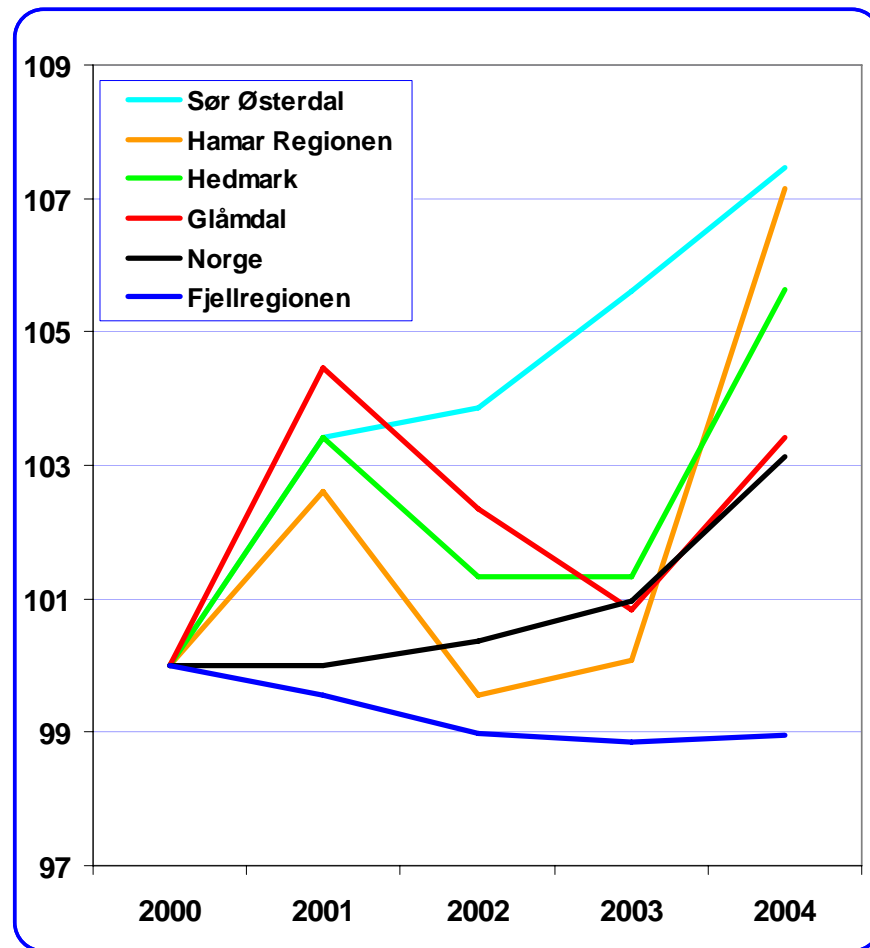

Figur 6: Utvikling av privat sysselsetting, indeksert slik at 2000=100. Data: SSB, BoF.

Offentlig sysselsetting i regionene

Det har vært en økning i offentlig ansatte i Norge i de siste årene. I Hedmark har økningen i offentlig ansatte vært sterkere enn landsgjennomsnittet.

Regionene Sør-Østerdal og Hamar-regionen har hatt sterkere økning enn fylkesgjennomsnittet, mens Glåmdal og Fjellregionene har hatt lavere vekst i offentlig sysselsetting. I Fjellregionen har antall offentlig ansatte gått ned.

Figur 7: Utvikling av offentlig sysselsetting, indeksert slik at 2000=100. Data: SSB, BoF.

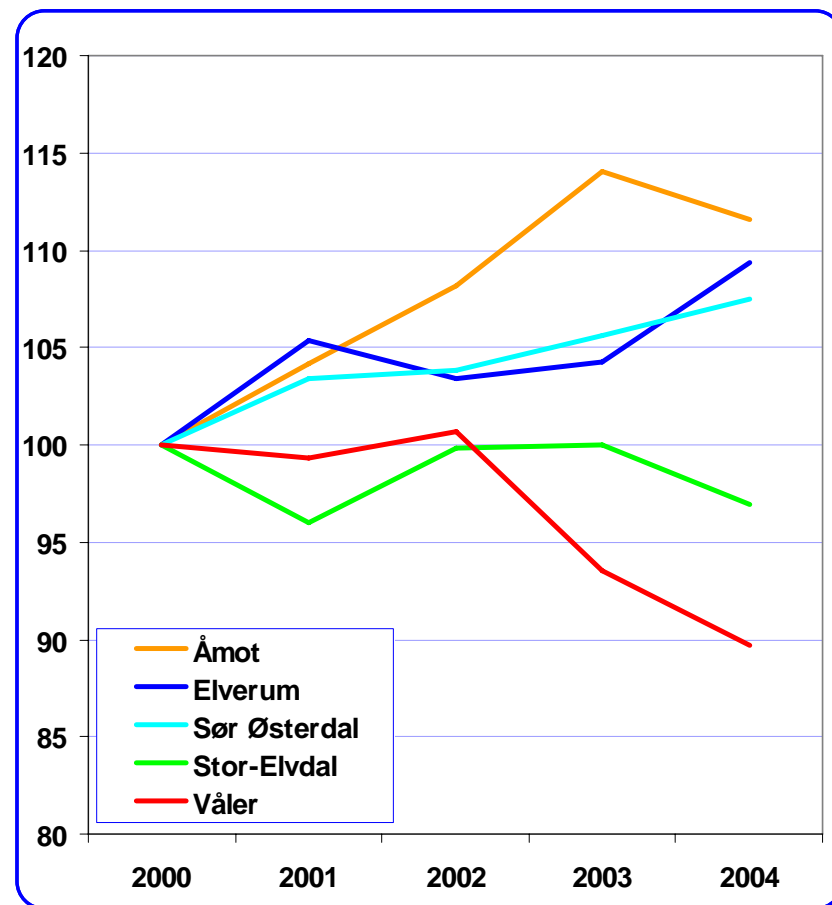
Offentlig sysselsetting i kommunene

Det har vært relativt store endringer i antall ansatte i offentlig sektor i kommunene.

Åmot har hatt en kraftig økning i offentlige ansatte. Det er først og fremst antall ansatte i statlig sektor (forsvaret) som har økt.

Elverum har også en økning i offentlige ansatte. Både kommunalt ansatte og statlig ansatte (sykehuset) har økt sterkt.

Våler har en sterk nedgang. Dette er hovedsaklige kommunalt ansatte, ettersom det er få fylkeskommunale og statlige ansatte i Våler.

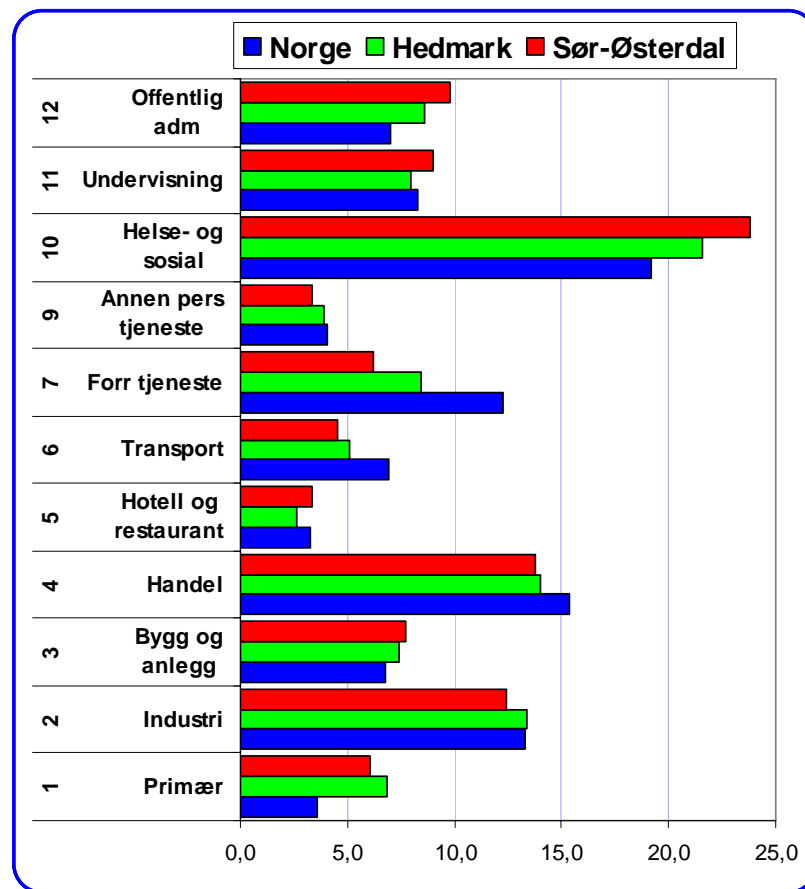

Figur 8: Utvikling av offentlig sysselsetting, indeksert slik at 2000=100. Data: SSB, BoF.

Næringsstruktur i Sør-Østerdal

I Sør Østerdal er det mange ansatte i offentlig sektor og bygg og anlegg. Her er andelen sysselsatte høyere enn både lands- og fylkesgjennomsnitt.

Det er tilsvarende få ansatte i tjenesteytende næringer og i transportbransjen. Her er sysselsettingsandelen lavere i Hedmark enn på landsbasis, men enda lavere i Sør Østerdal.

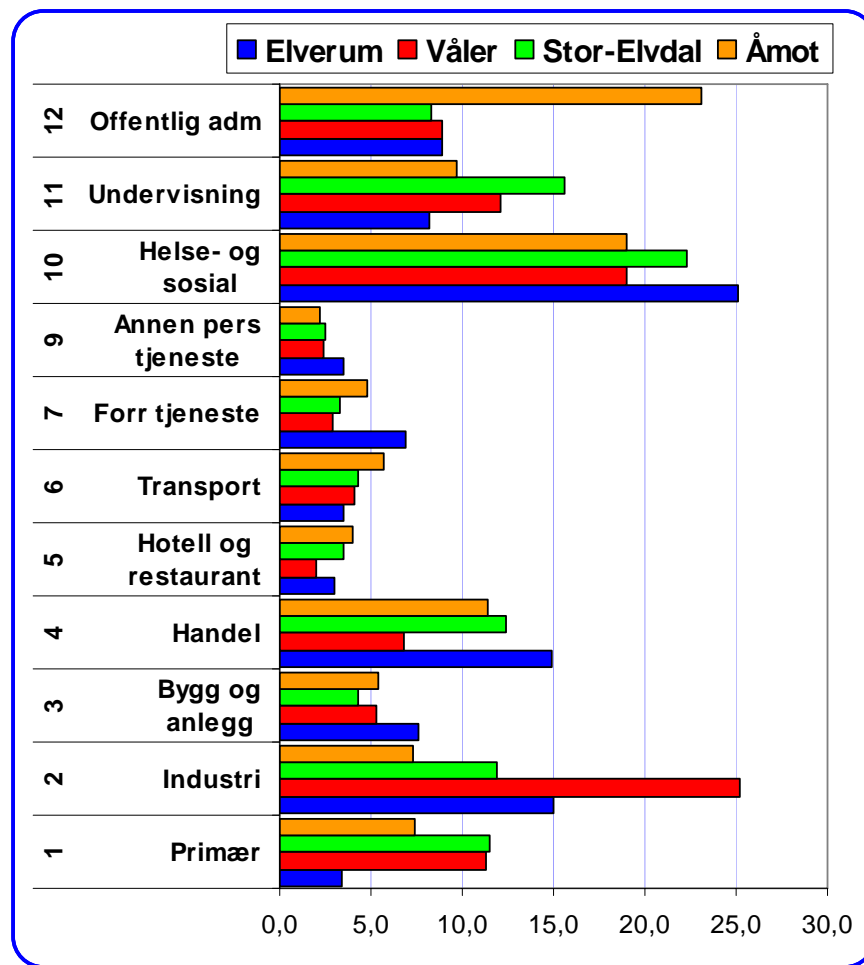
Figur 9: Andel av arbeidsplasser innenfor ulike bransjer. Data: SSB.

Næringsstruktur i kommunene

Åmot har svært mange ansatte i offentlig administrasjon (som også omfatter forsvaret), samt transport. Våler har en stor andel av syssel-settingen i industrien, i hjørnesteins-bedriftene Forestia og Moelven.

Elverum er service og handels-sentrum, med mange ansatte i handel og sykehus og annen tjenesteyting.

Også Stor-Elvdal har en stor andel av sysselsettingen i offentlig sektor, spesielt undervisning og helse. Stor-Elvdal og Våler har også en stor landbrukssektor.

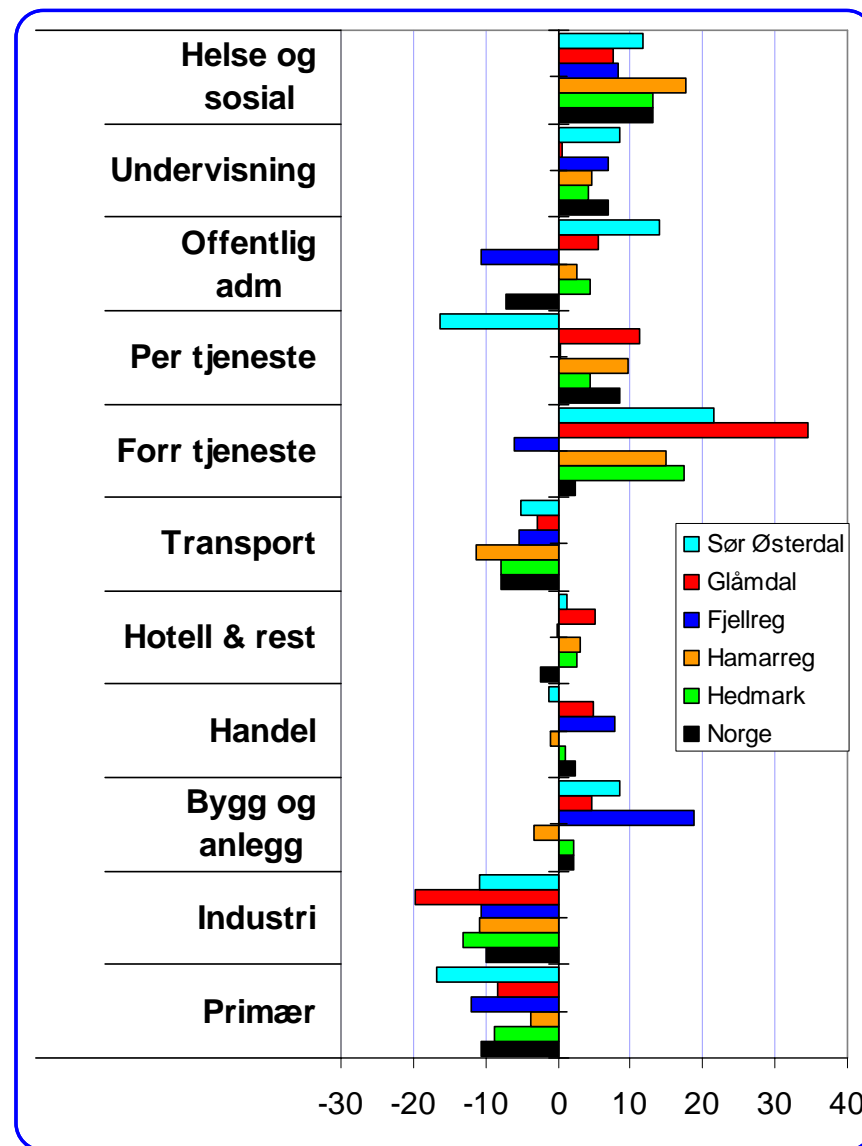
Figur 10: Andel av arbeidsplasser innenfor ulike bransjer. Data: SSB.

Strukturendringer i regionene

På landsbasis har det vært en nedgang i sysselsettingen i primærnæringene, industrien, transport, hotell og restaurant og offentlig administrasjon.

Vekstnæringer har vært helse og sosial, undervisning, personlig og forretningsmessig tjenesteyting, handel og bygg og anlegg.

Regionene i Hedmark har for en stor del fulgt det samme mønsteret. Sør Østerdal har imidlertid nedgang i antall ansatte i personlig tjenesteyting.

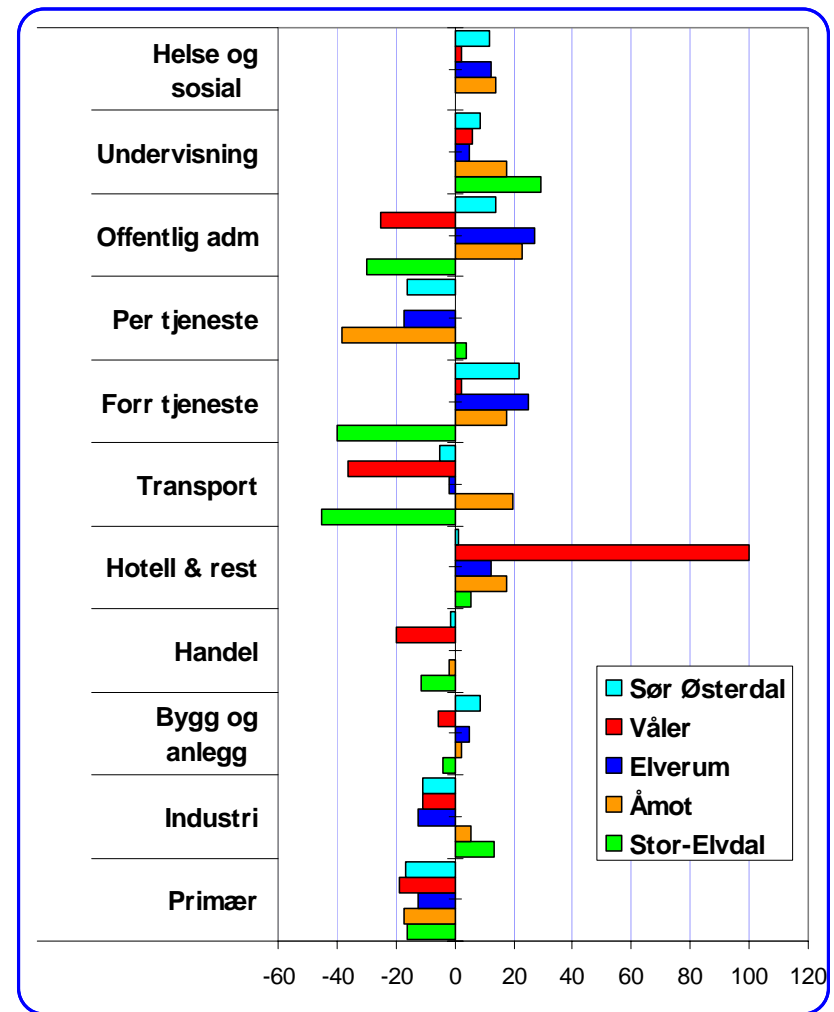
Figur 11: Prosentvis vekst i sysselsetting fra 2000 til 2004. Data: SSB.

Strukturendringer i kommunene

Det blir lett store prosentvise utslag i sysselsettingen i de enkelte bransjene på kommunenivå, ettersom det er få ansatte i de minste bransjene i de små kommunene.

Det mest framtrædende trekket i perioden er at Våler har doblet sysselsettingen i hotell og restaurant. Det er imidlertid snakk om en økning fra 15 til 30 ansatte fra 2000 til 2004. Ellers har Åmot og Stor-Elvdal en økning i industrisysselsettingen i perioden.

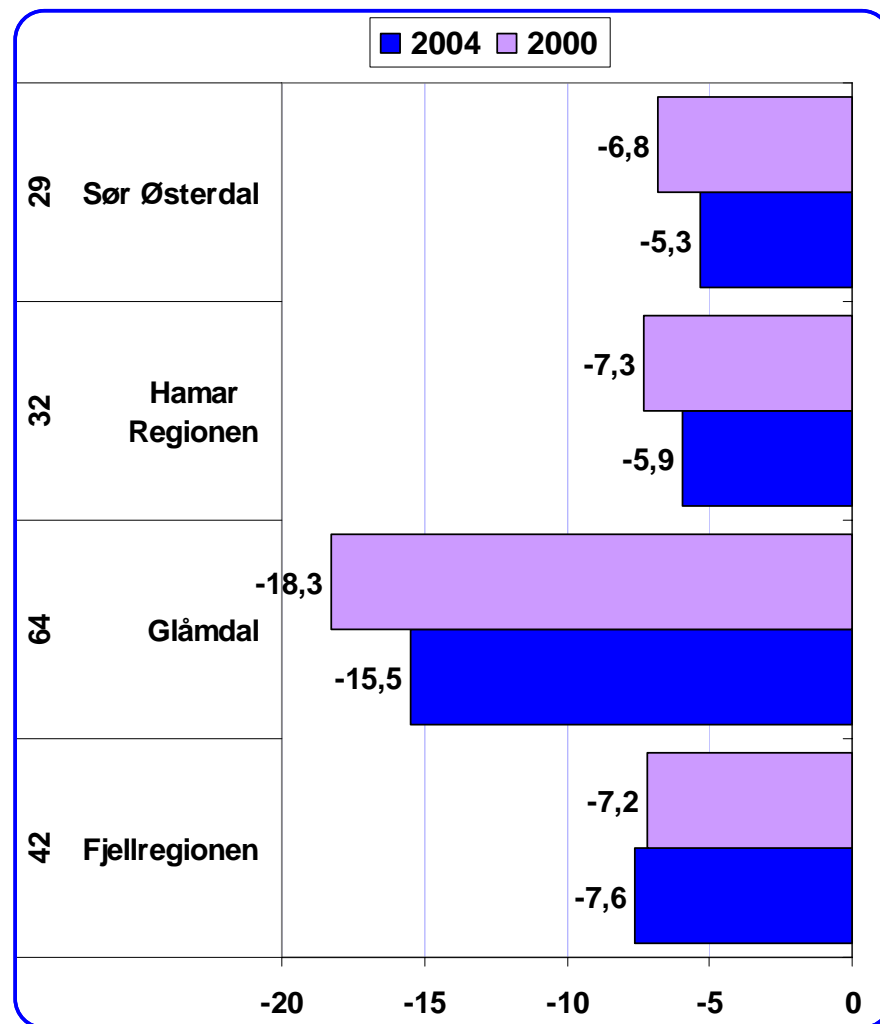
Figur 12: Prosentvis vekst i sysselsetting fra 2000 til 2004. Data: SSB.

Nettoppendling i regionene

Alle regionene i Hedmark har netto utpendling. Det skyldes at fylket som helhet har ganske stor utpendling til Akershus og Oslo.

Glåmdal har desidert størst underskudd på arbeidsplasser, mens de tre andre regionene har netto utpendling fra 5-8 prosent.

Alle regionene unntatt Fjellregionen, har redusert underskuddet på arbeidsplasser fra 2000 til 2004.

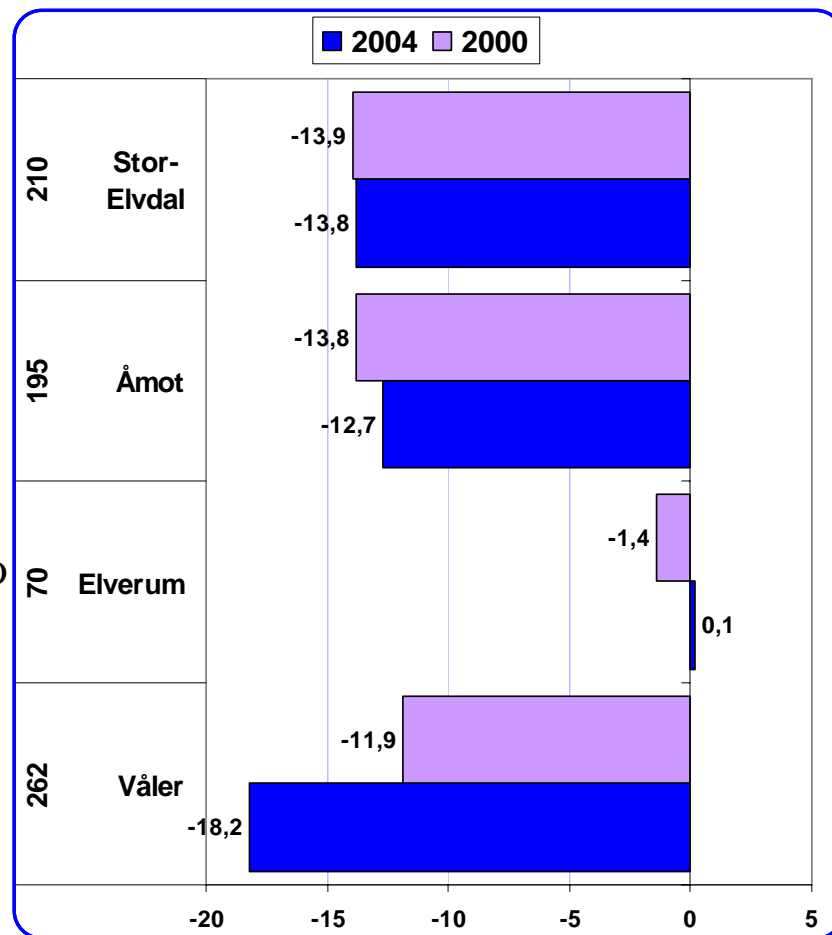
Figur 13: Nettoppendling, innpendling minus utpendling. Data: SSB.

Nettopendling i kommunene

Elverum oppnådde overskudd på arbeidsplasser for første gang i 2004. De andre tre kommunene har relativt stor netto utpendling.

Stor-Elvdal og Åmot fikk redusert netto utpendling.

I Våler økte underskuddet på arbeidsplasser fra 2000 til 2004.

Figur 14: Nettopendling, innpendling minus utpendling. Data: SSB.

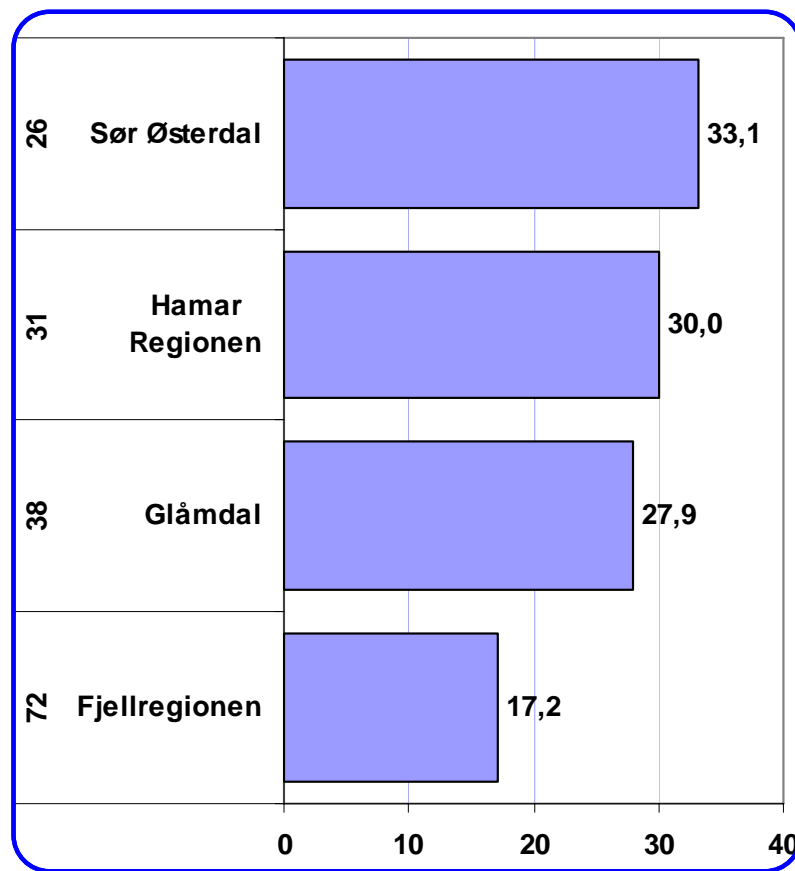
Arbeidsmarkeds- integrasjon i regionene

Arbeidsmarkedsintegrasjon er et mål på hvor stor grad arbeidsmarkedet i et område har utveksling med arbeidsmarkedet utenfor området.

Arbeidsmarkedsintegrasjon er målt ved å summere andelen av arbeidstakerne i området som pendler ut av regionen med andelen innpendlere i prosent av arbeidsplasser i området.

De tre regionene Sør Østerdal, Hamarregionen og Glåmdal har litt over middels arbeidsmarkeds-integrasjon i forhold til gjennomsnittet blant norske regioner.

Arbeidsmarkedet i Fjellregionen har svært liten integrasjon med områdene utenfor.

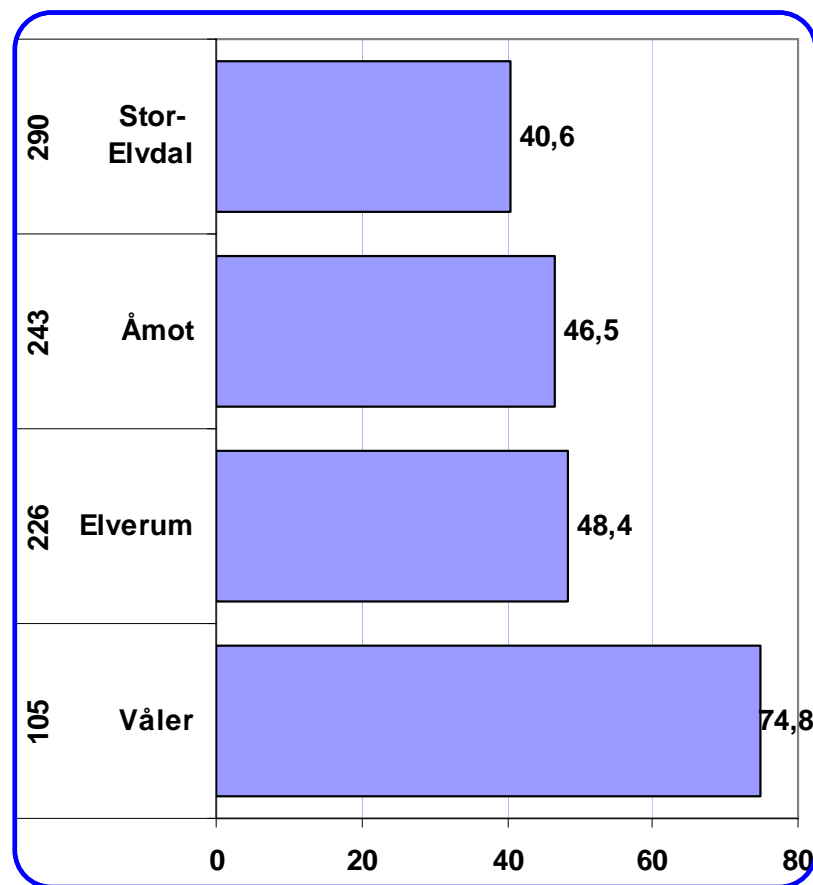

Figur 15: Arbeidsmarkedsintegrasjon, dvs brutto innpendling + brutto utpendling i 2004. Tallene til venstre angir rangeringen blant 81 regioner i Norge, Data fra SSB.

Arbeidsmarkeds- integrasjon i kommunene

Av de aktuelle kommunene har arbeidsmarkedet i Våler ganske stor integrasjon med andre kommuner.

De andre kommunene, Elverum, Åmot og Stor-Elvdal har litt under middels arbeidsmarkedsintegrasjon i forhold til gjennomsnittet blant norske kommuner.

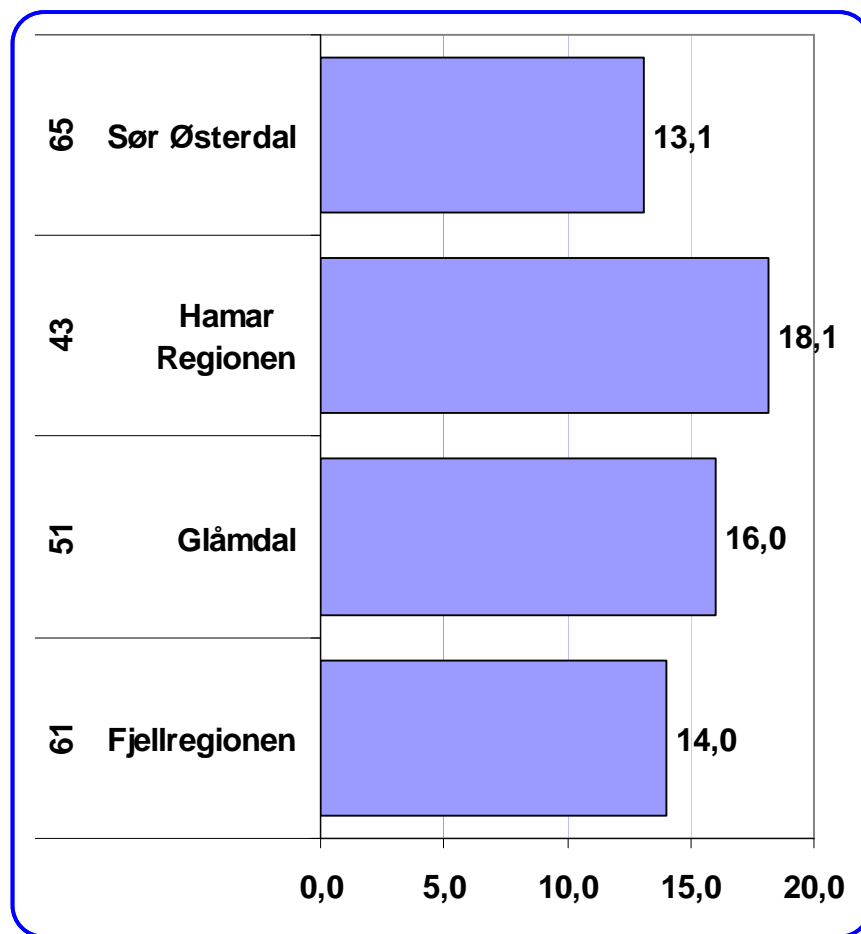
Figur 16: Arbeidsmarkedsintegrasjon, dvs brutto innpendling + brutto utpendling i 2004. Tallene til venstre angir rangeringen blant 433 kommuner i Norge, Data fra SSB.

Konkurransetsatte næringer i regionene

Bransjer hvor det er stor andel eksport og import i forhold til innenlandsk produksjon er konkurransetsatte. Dette gjelder store deler av industrien, fiske og oppdrett, samt sjøfart og forretningsmessig tjenesteyting. Også reiselivsnæringen er regnet med som konkurransetsatt.

Alle regionene i Sør-Østerdal har lavere andel sysselsetting i konkurransetsatte næringer enn gjennomsnittet for norske regioner, som er 21,9 prosent.

Hamar ligger tett opp til dette gjennomsnittet, mens Sør-Østerdal ligger langt under.

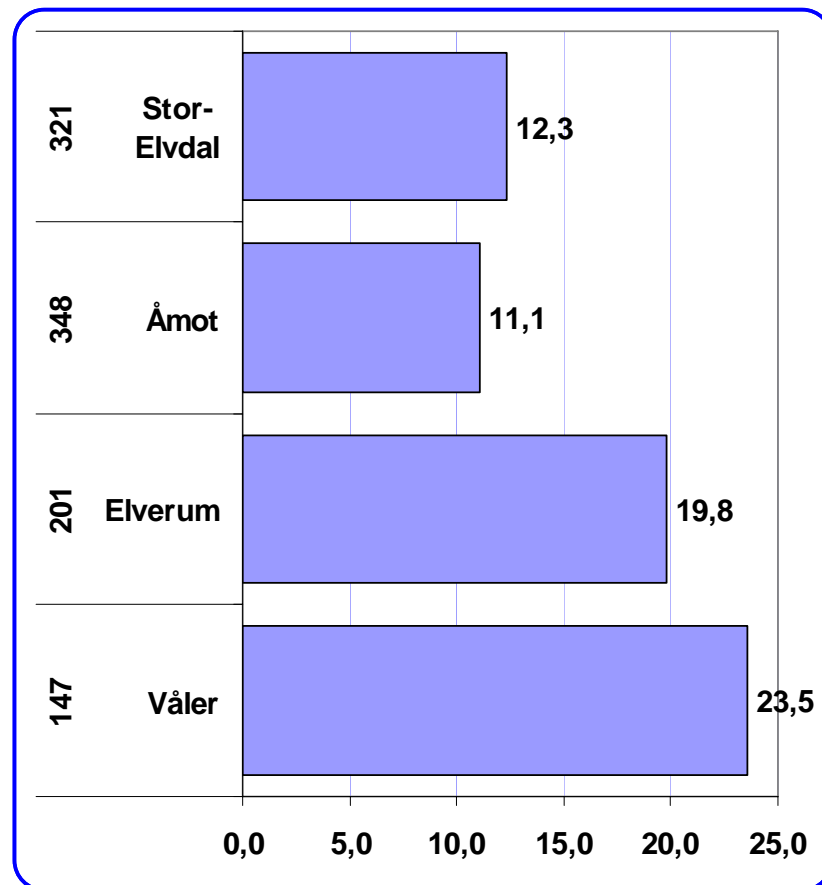

Figur 17: Andel ansatte i konkurransetsatt næringsliv i 2004. Tallene til venstre angir regionene rangering mht andelen ansatte konkurransetsatte næringer.

Konkurransetsatte næringer i kommunene

Våler og Elverum har begge større andel av sysselsettingen i konkurranseutsatte næringer enn gjennomsnittet for norske kommuner.

Stor-Elvdal og Åmot hadde relativt sett mindre andel av den private sysselsettingen i de konkurranse-utsatte næringene.

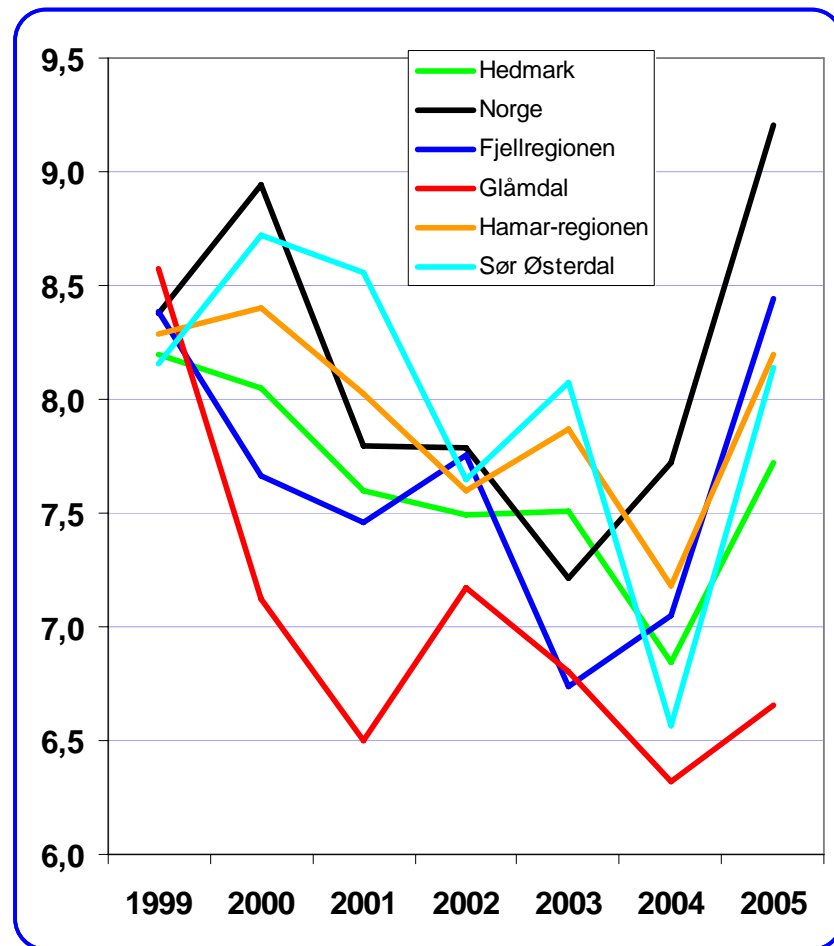

Figur 18: Andel ansatte i konkurranseutsatt næringsliv i 2004. Tallene til venstre angir kommunenes rangering mht andelen ansatte konkurranseutsatte næringer.

Nyetableringer i regionene

For å måle nyetableringer i et område, kan vi se på antall nyregistrerte foretak i prosent av eksisterende foretak i Foretaksregisteret. Alle regionene i Hedmark hadde lavere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet i 2005. Hedmark hadde høyere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet i 2003, ellers har etableringsfrekvensen vært under landsgjennomsnittet.

Glåmdal hadde lavest etableringsfrekvens i 2005, og har også lavest etableringsfrekvens i snitt de siste årene. Det er små forskjeller på de andre regionene i Hedmark.

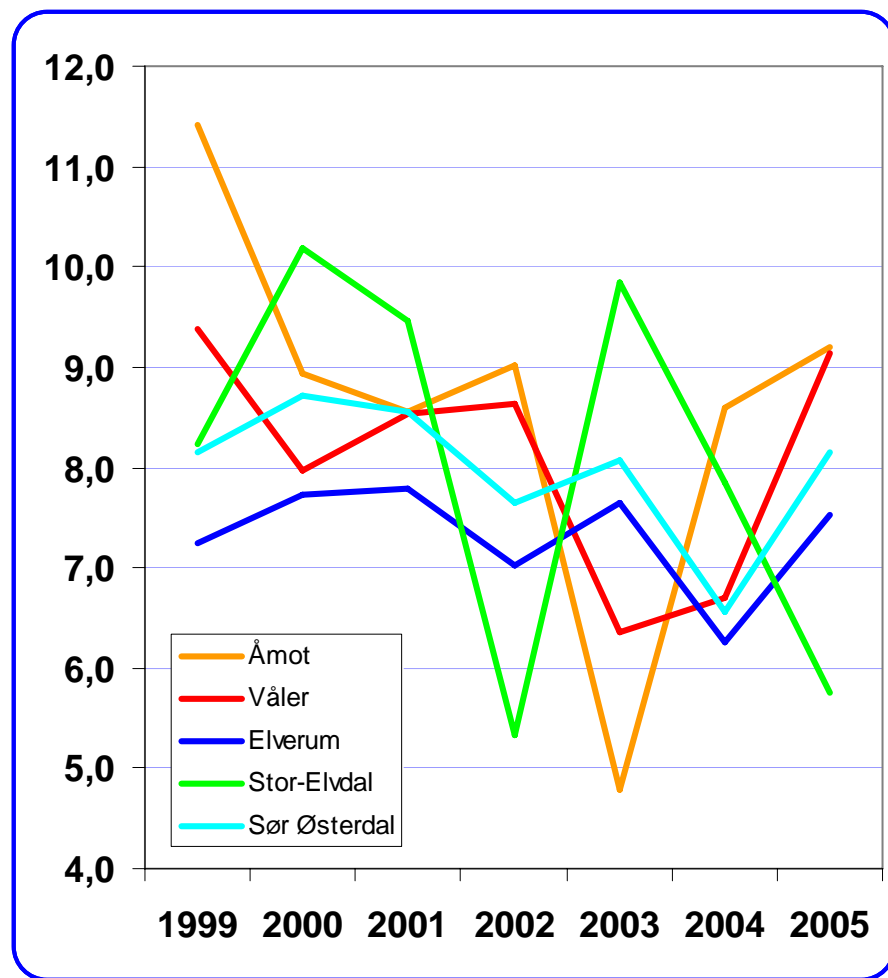

Figur 19: Etableringsfrekvens. Data: Brønnøysundregistrene.

Nyetableringer i kommunene

Små kommuner som Våler, Åmot og Stor-Elvdal får ofte ganske store variasjoner i etableringsfrekvens fra år til år.

Åmot og Våler hadde ganske høy etableringsfrekvens i 2005, mens Elverum og Stor-Elvdal hadde få nyetableringer.

Figur 20: Etableringsfrekvens. Data: Brønnøysundregistrene.

Lønnsomhet i regionene

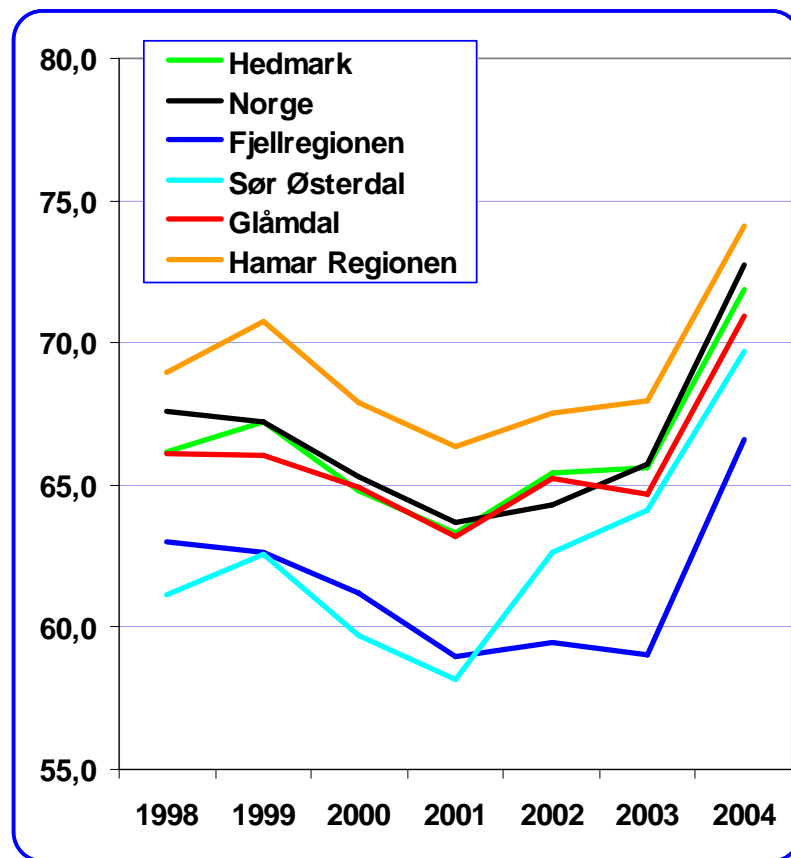
Som mål for den generelle lønnsomheten i næringslivet i et område kan vi bruke andelen foretak som har positivt resultat før skatt.

Lønnsomheten i næringslivet har blitt kraftig forbedret i de siste årene.

Utviklingen i Hedmark har vært ganske lik landsgjennomsnittet.

Det er imidlertid ganske store forskjeller mellom lønnsomheten i de ulike regionene i Hedmark. Hamarregionen har i hele perioden hatt bedre lønnsomhet enn landsgjennomsnittet, mens Glåmdal har ligget ganske nær landsgjennomsnittet.

Sør Østerdal og Fjellregionen har hatt dårligere lønnsomhet enn gjennomsnittet. Sør Østerdal har nærmet seg landsgjennomsnittet i de siste par årene.

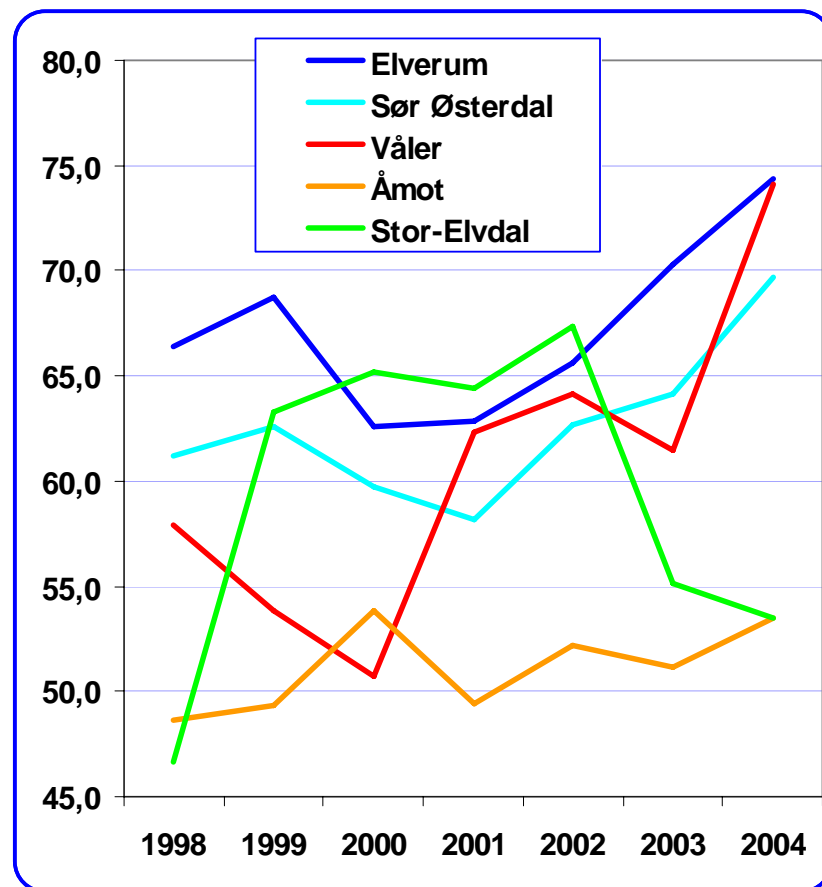
Figur 21: Andel foretak med positivt resultat. Data: Brønnøysundregistrene.

Lønnsomhet i kommunene

Elverum har hatt ganske god lønnsomhet i hele perioden.

Stor-Elvdal og Våler har hatt varierende lønnsomhet, men i 2004 var lønnsomheten god i Våler, mens Stor-Elvdal hadde få lønnsomme foretak.

Åmot har hatt svært stor andel foretak med underskudd i hele perioden.

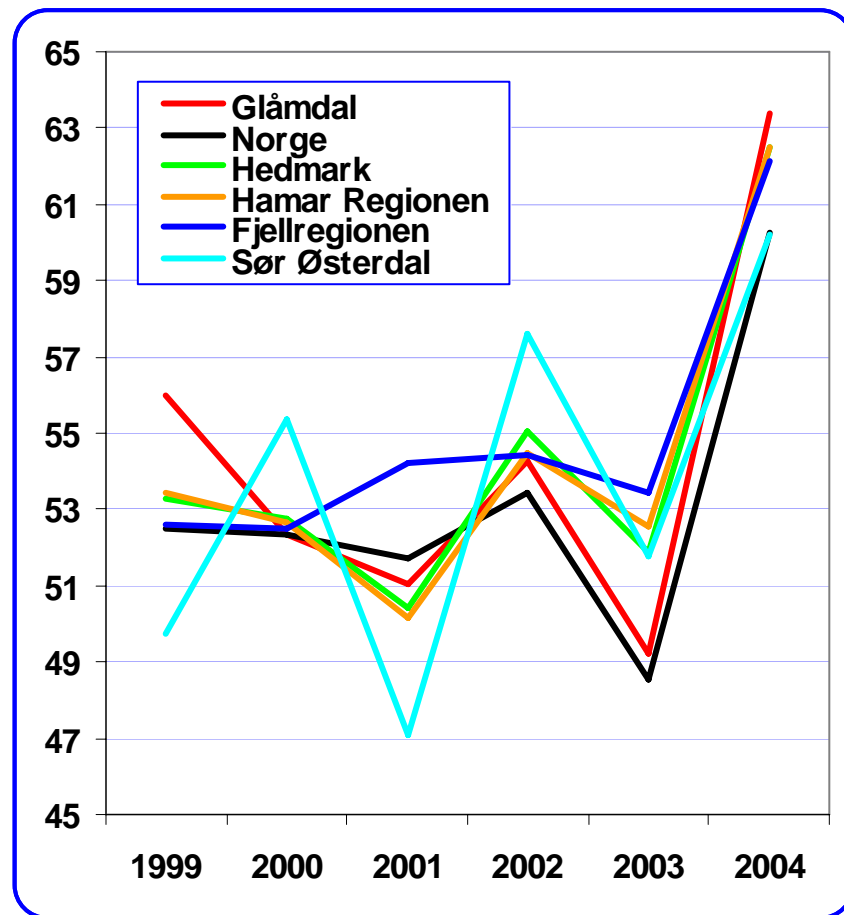
Figur 22: Andel foretak med positivt resultat. Data: Brønnøysundregistrene.

Vekst i regionene

For å måle veksten i næringslivet, har vi brukt andelen foretak med omsetningsvekst høyere enn konsumprisindeksen som mål.

Andelen vekstforetak steg kraftig på landsbasis i 2004. Regionene i Hedmark har hatt større andel vekstforetak enn landsgjennomsnittet de siste årene.

Glåmdal hadde høyest andel vekstforetak i 2004, mens Sør Østerdal hadde lavest andel vekstforetak. Sør Østerdal lå likevel på landsgjennomsnittet.

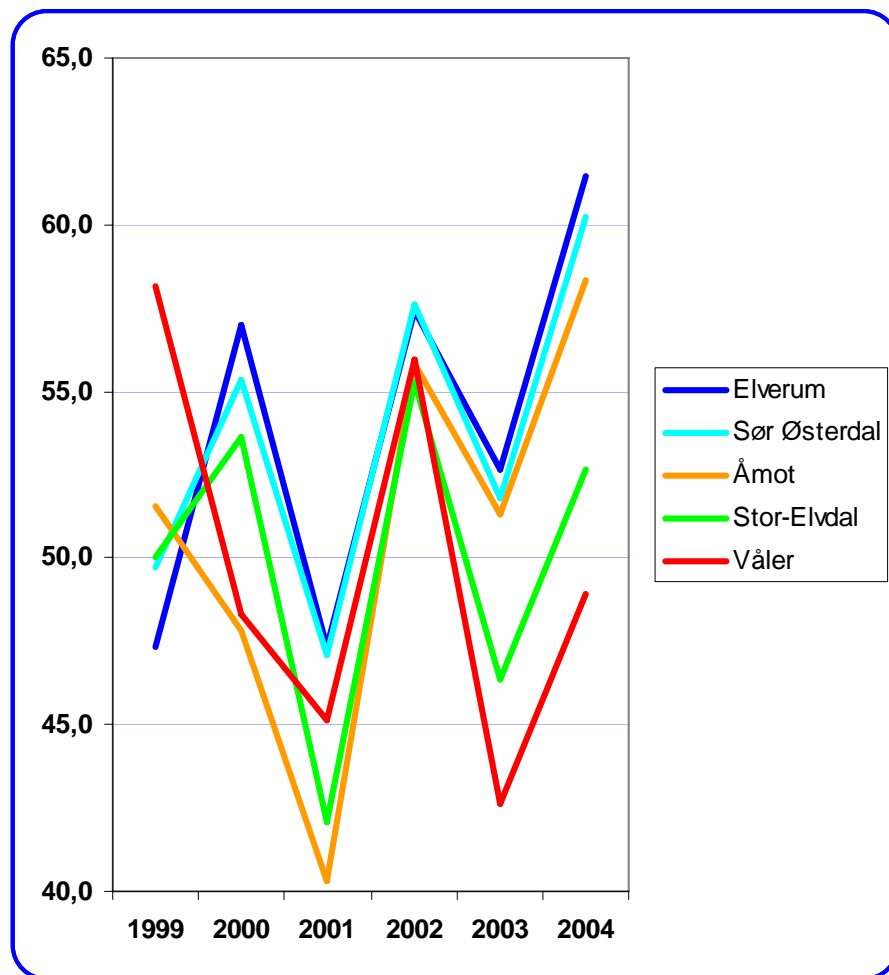

Figur 23: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Data: Brønnøysundregistrene.

Vekst i kommunene

Det er ganske store variasjoner mellom de fire kommunene når det gjelder andel vekstforetak.

Elverum og Åmot hadde ganske stor andel vekstforetak, mens Våler og Stor-Elvdal hadde relativt få vekstforetak.

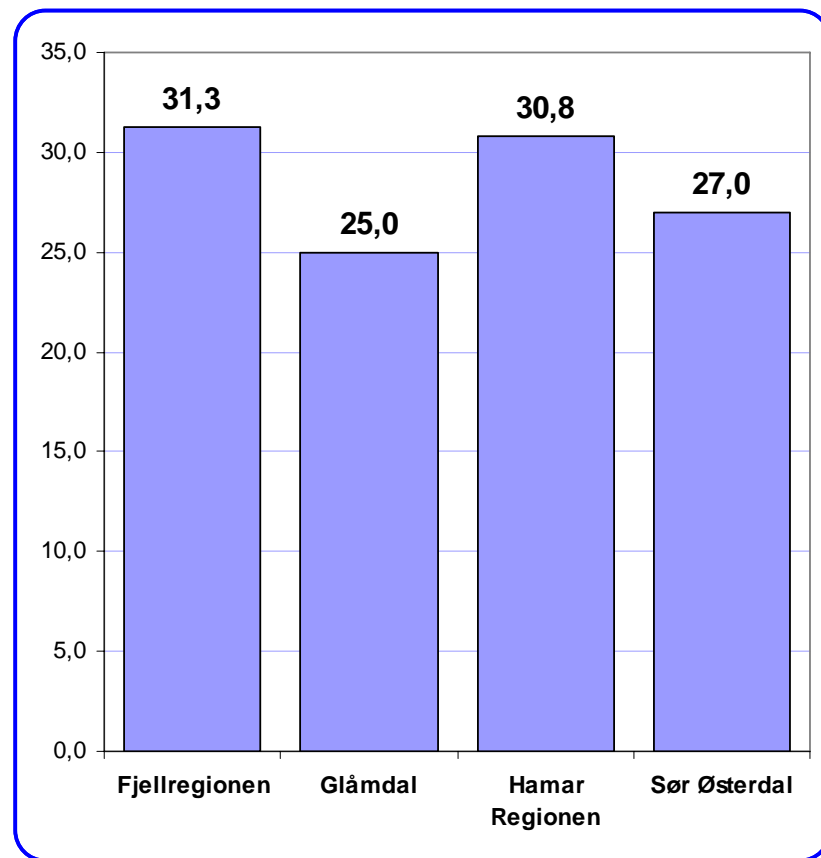
Figur 24: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Data: Brønnøysundregistrene.

Næringstetthet i regionene

Næringstetthet er et begrep som forteller hvor mye næringsliv det er i et område i forhold til folketallet. Det er målt som antall arbeidsplasser i privat næringsliv i prosent av folketallet.

Av kommunene i Hedmark, er det Fjellregionen og Hamarregionen som har høyest næringstetthet. På landsbasis er næringstettheten 34,2 prosent, men de fleste regionene ligger under dette fordi de største regionene, særlig Oslo, drar opp gjennomsnittet. Hamar- og Fjellregionen ligger derfor over gjennomsnittet (medianen) for regionene i Norge.

Glåmdal og Sør Østerdal ligger under dette gjennomsnittet.

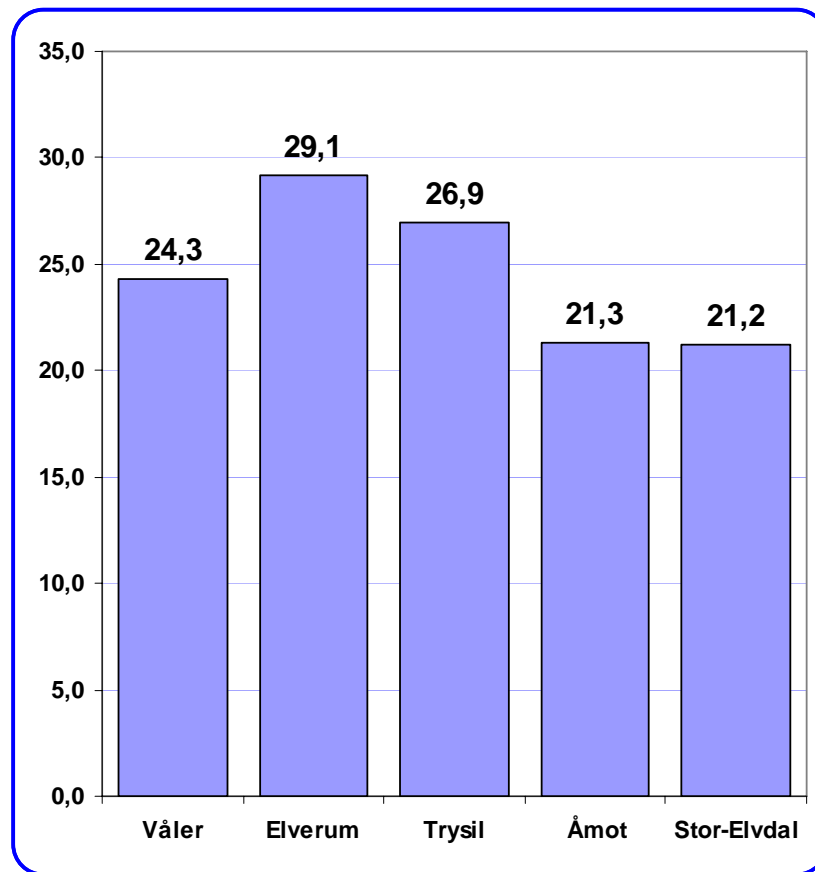

Figur 25: Næringstetthet i 2004. Data: SSB.

Næringstetthet i kommunene

Av kommunene i Sør Østerdal er det Elverum som har mest næringsliv i forhold til folketallet.

Åmot og Stor-Elvdal har lavest næringstetthet. Her er også underskuddet på arbeidsplasser stort, med stor netto utpendling.

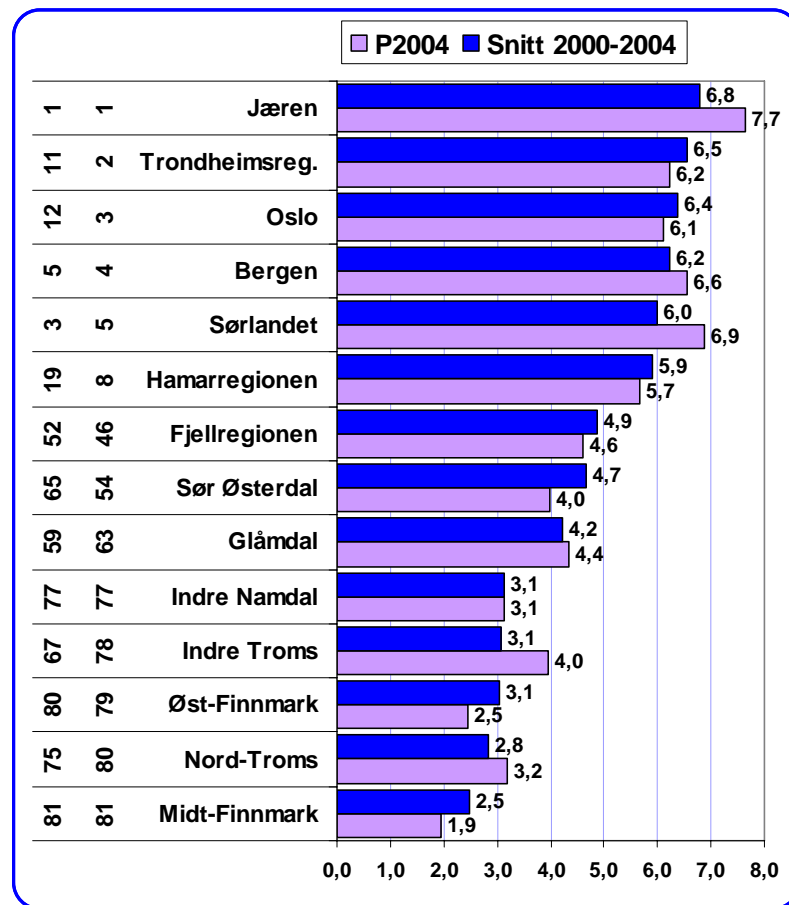

Figur 26: Næringstetthet i 2004. Data: SSB.

Næringslivsindeksen regioner

Næringslivsindeksen gir et samlet mål for næringsutviklingen i en region eller kommune. Indeksen er sammensatt av andel lønnsomme foretak, andel vekstforetak, etableringsfrekvens og næringstetthet.

De regionene som har den beste næringsutviklingen de siste årene er Jæren, Trondheimsregionen, Oslo, Bergensregionen og Sørlandet. Hamarregionen har også gode resultat og er nr åtte av regionene i Norge. Fjellregionen, Sør Østerdal og Glåmdal ligger noe under gjennomsnittet av norske regioner.

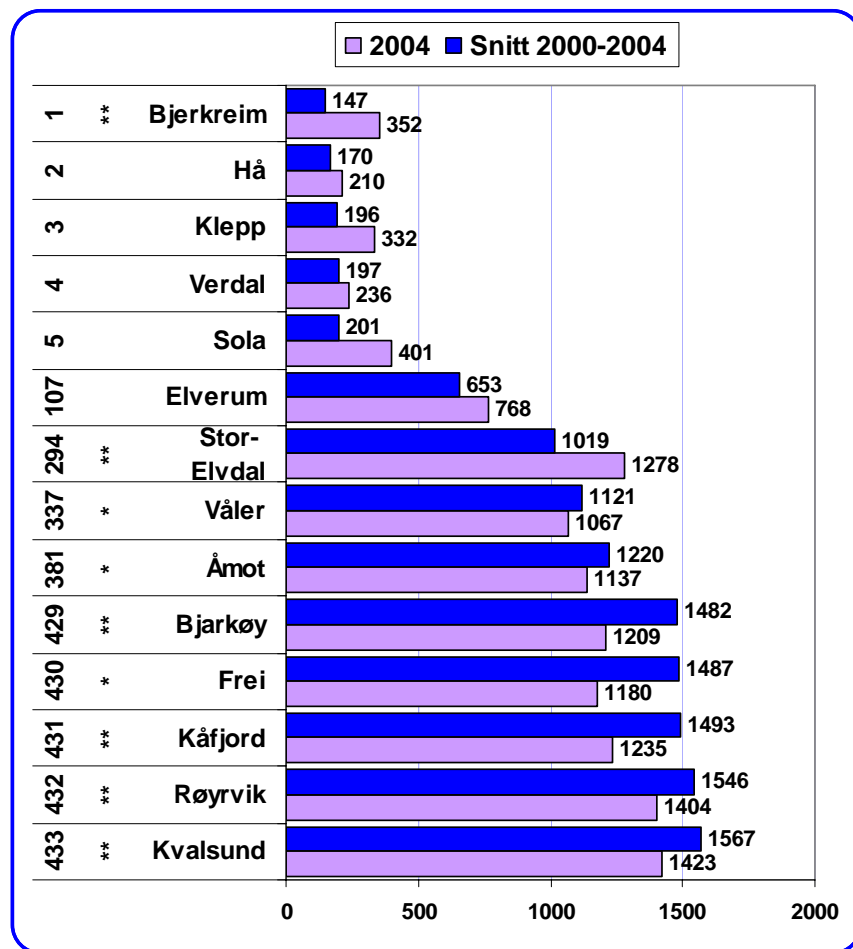
Figur 27: De fem beste og de fem dårligste regionene i Norge, samt regionene i Hedmark, næringslivsindeksen 2000-2004.

Næringslivsindeksen kommuner

Kommuner i Rogaland dominerer blant de beste kommunene, med Bjerkreim, Hå og Klepp på topp. Verdal er nr fire mens Sola er nr fem.

Elverum er nr 107 av 433 kommuner, og dermed langt bedre enn gjennomsnittet.

Stor-Elvdal, Våler og Åmot skårer dårligere enn gjennomsnittet. Mange kommuner fra de nordligste fylkene er blant de dårligste.

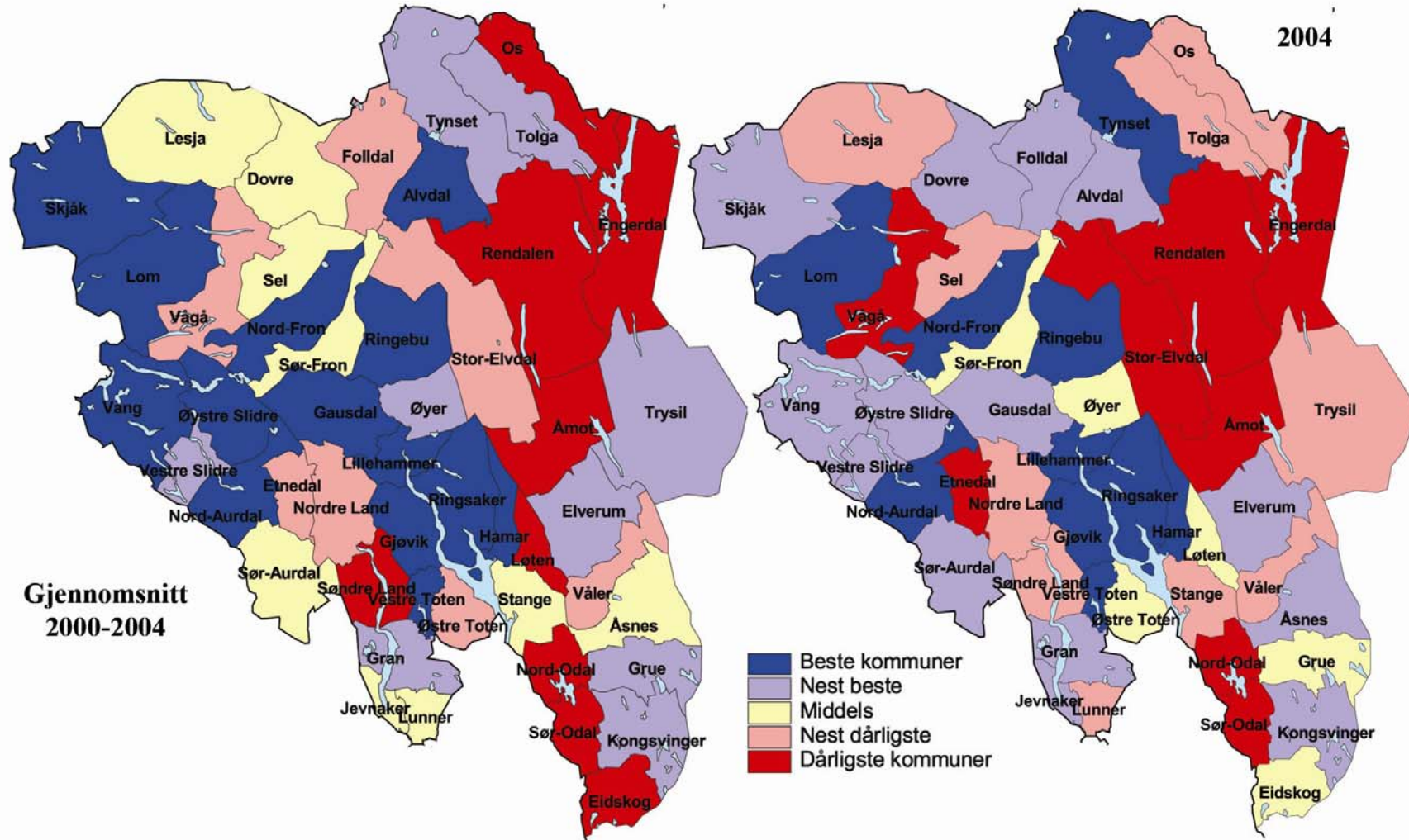

Figur 28: De fem beste og de fem dårligste kommunene samt kommunene i Sør Østerdal, næringslivsindeksen 2000-2004.

Næringslivsindeksen

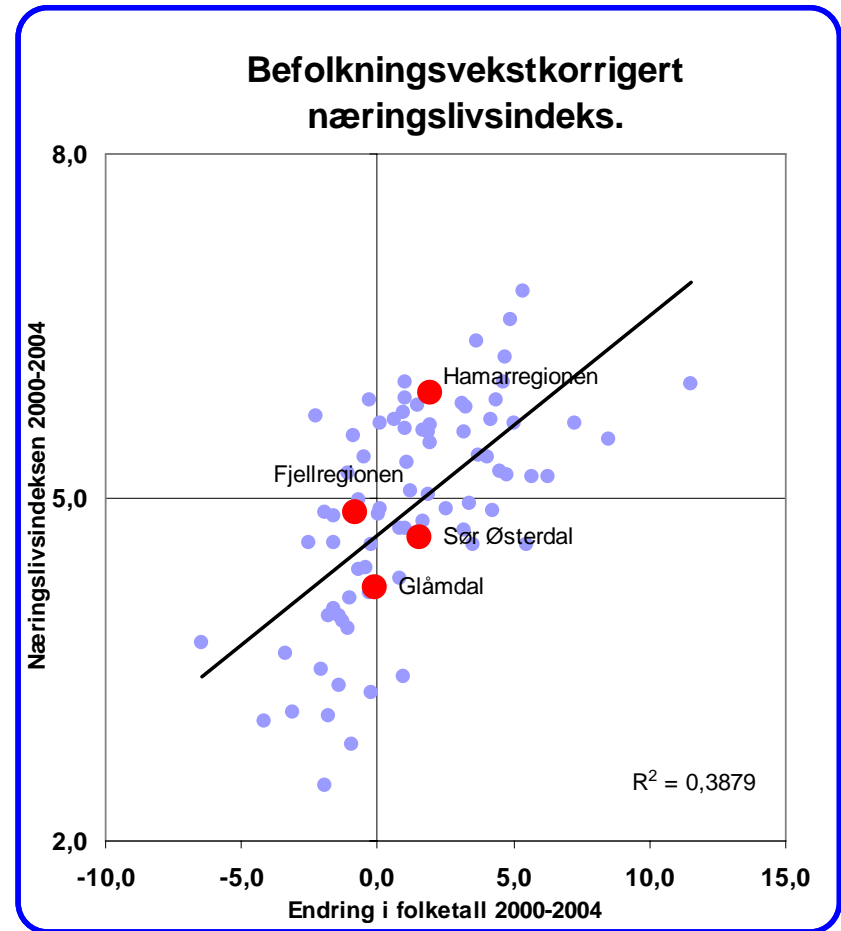
www.telemarkforskning.no

Sammenheng mellom næringsutvikling og befolkningsutvikling regioner

Det er en sterk sammenheng mellom regionenes score på næringslivs-indeksen og befolkningsutviklingen. Regioner med positiv befolknings-utvikling har generelt bedre nærings-utvikling.

I Hedmark har Hamarregionen og Sør Østerdal befolkningsvekst, mens Fjellregionen og Glåmdal har nedgang. Hamarregionen skårer svært bra på næringslivsindeksen, også korrigert for befolkningsveksten, mens Sør Østerdal skårer lavere enn befolkningsveksten skulle tilsi. Fjellregionen har ganske bra resultat tatt i betraktning at regionen har synkende folketall. Glåmdal står omtrent stille befolkningsmessig, men skårer likevel en del under gjennomsnittet.

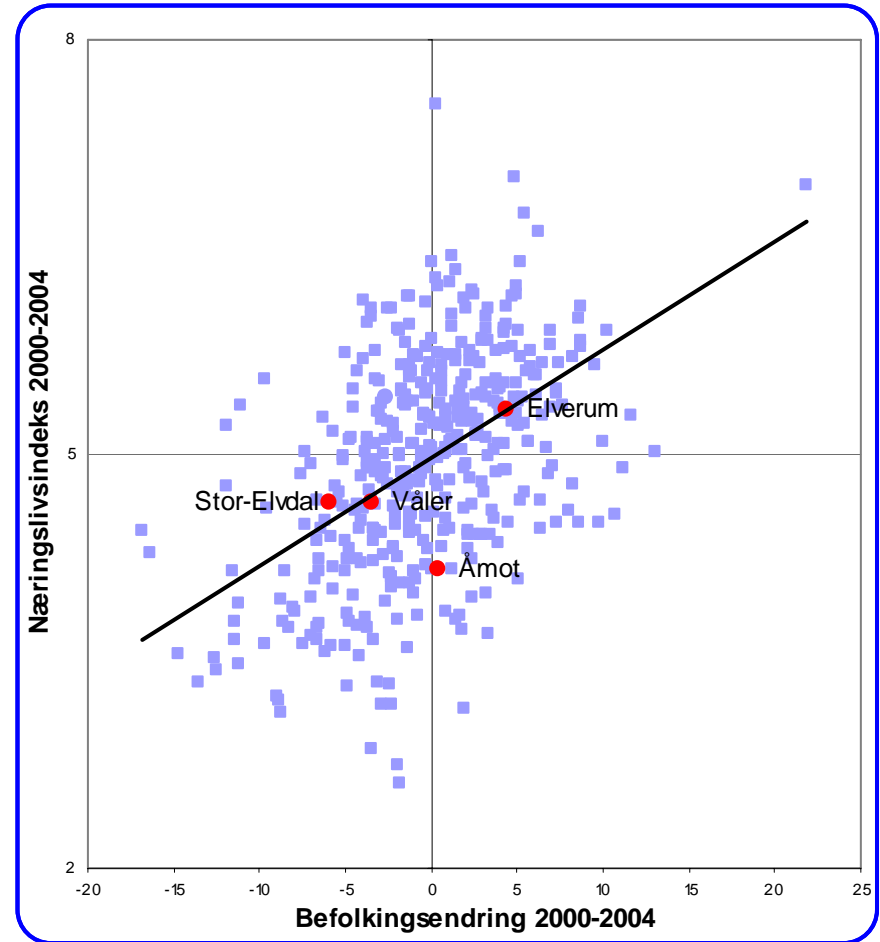

Figur 29: Regionenes score på næringslivs-indeksen 2000-2004 og befolkningsutvikling 2000-2004.

Sammenheng mellom næringsutvikling og befolkningsutvikling kommuner

Elverum har befolkningsvekst og en næringsutvikling som tilsvarer denne befolkningsveksten. Stor-Elvdal har størst befolkningsnedgang, men skårer likevel ganske bra.

Våler og Åmot har dårligere næringsutvikling enn forventet i forhold til befolkningsendringen.

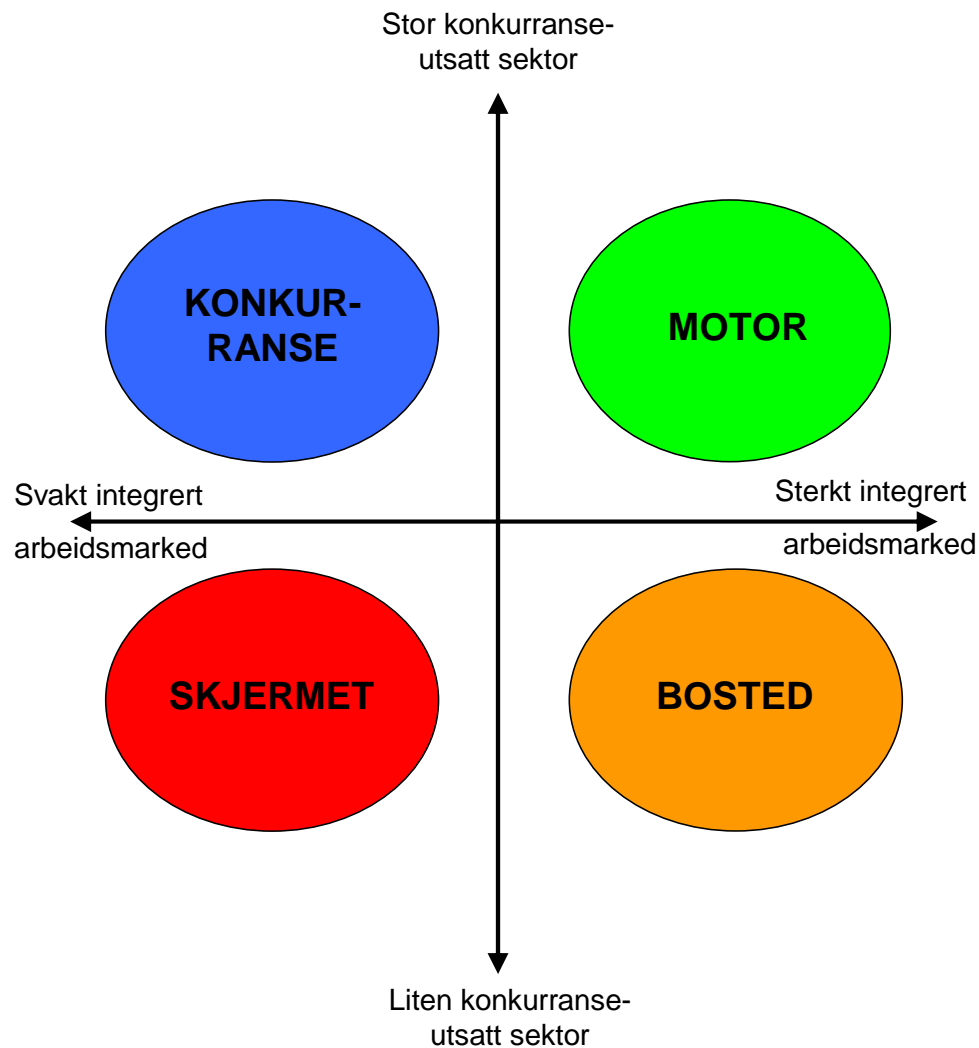

Figur 30: kommunenes score på næringslivsindeksen 2000-2004 og befolkningsutvikling 2000-2004.

Strategiske typer

Vi har tidligere i denne rapporten rangert regioner og kommuner med hensyn til hvor integrert arbeidsmarkedet er med omkringliggende områder, og med hensyn til den relative størrelsen til konkurranseutsatt sektor.

Disse to dimensjonene kan brukes til å kategorisere regioner i fire ulike strategiske typer.

Motor-regioner er områder som har en stor konkurranseutsatt sektor, og samtidig har et arbeidsmarked som er integrert med naboregionene. Næringslivet i slike regioner skaper sysselsetting til omkringliggende områder og fungerer dermed som en "regional motor".

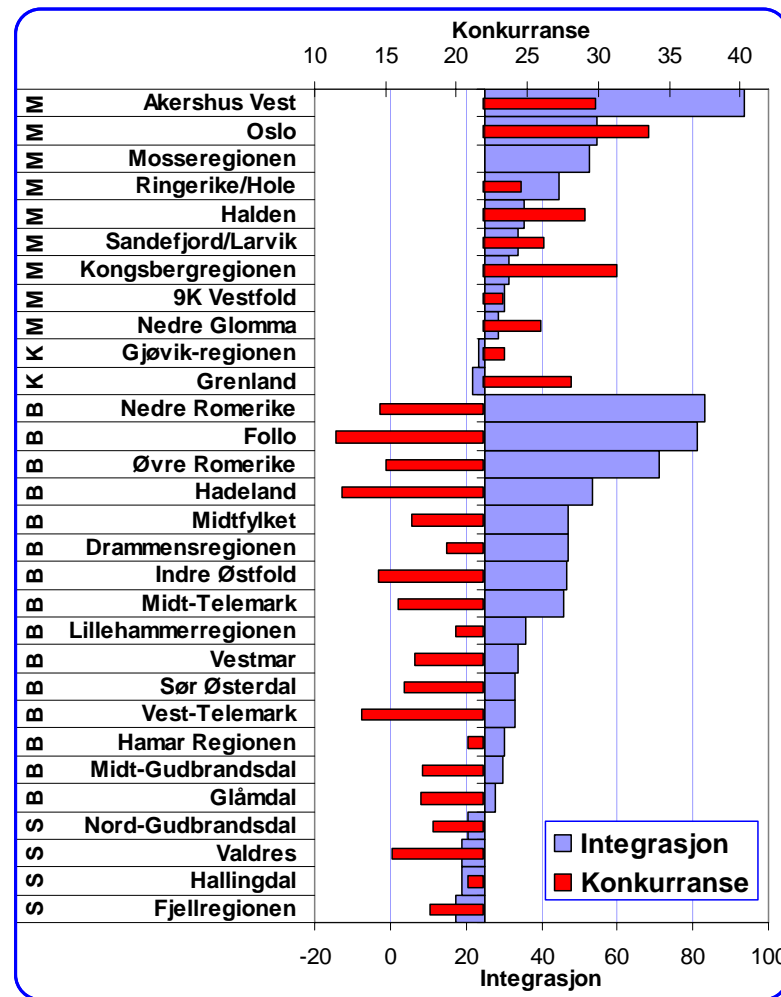
Konkurranse-regioner har stor konkurranseutsatt sektor, men liten pendling til og fra omkringliggende områder. Disse områdene er dermed avhengige av å opprettholde egne arbeidsplasser i konkurranseutsatt sektor.

Bosted-regioner har lite konkurranseutsatt næringsliv og samtidig sterk integrasjon til arbeidsmarkedet i naboregioner. Dette er regioner hvor store deler av befolkningen pendler til naboregioner, og utviklingen i eget næringsliv er ikke lenger avgjørende.

Skjermede regioner har lite konkurranse-utsatt næringsliv, og samtidig lite pendling til og fra naboregioner. Slike regioner er avhengige av å leve av skjermet sektor, som f eks offentlig virksomhet, eller som handelssentrum for omlandet.

I figuren til venstre er regionene på Østlandet sortert etter de to dimensjonene.

Østlandet har høyest befolkningstetthet av landsdelene, og har derfor mange regioner med høy grad av arbeidsmarkeds-integrasjon. Det gjør at mange regioner er enten motor- eller bostedsregioner.

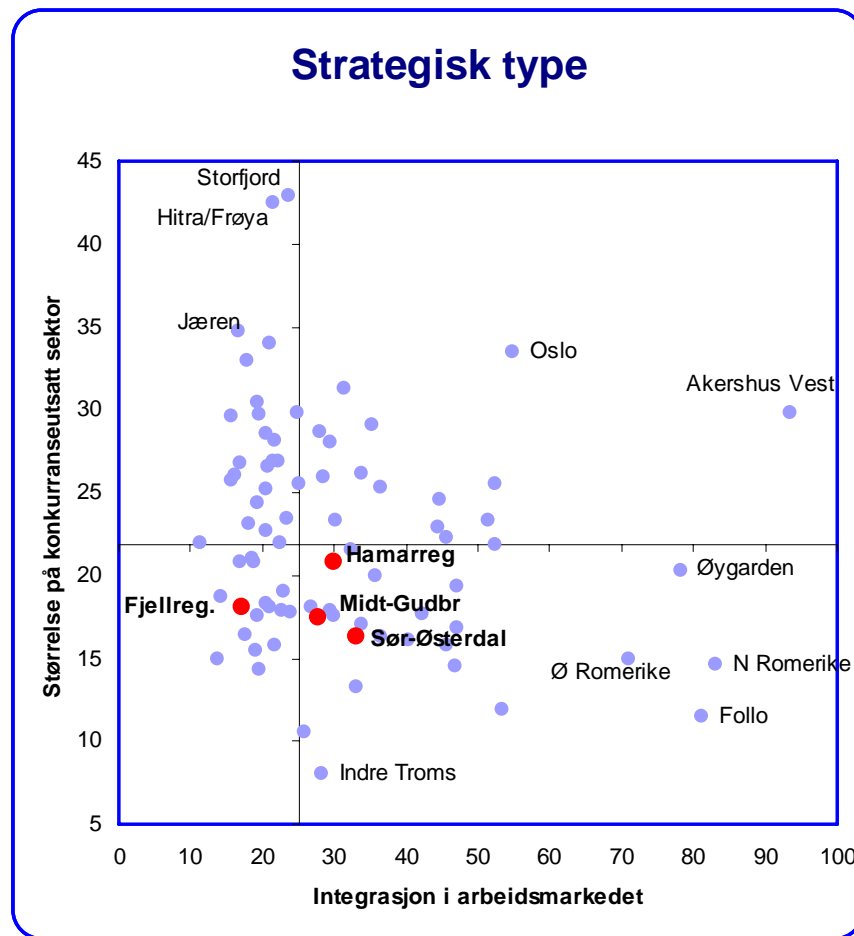
Figur 32: Grad av integrasjon av arbeidsmarked, og størrelse på konkurranseutsatt sektor i regioner på Østlandet. Nullpunktene er medianverdien, og bokstavene til venstre angir typen.

Strategiske typer Regioner

Ingen av regionene i Hedmark har med konkurranseutsatt næringsliv enn gjennomsnittet blant norske regioner. Hamarregionen er nesten på gjennomsnittet.

Glåmdal og Sør Østerdal har også relativt mye inn og utpendling, men lite konkurranseutsatt næringsliv. Disse regionene er derfor at typen ”bostedsregioner”.

Fjellregionen er karakterisert som skjermet region. Det er liten inn og utpendling, men også lite konkurranseutsatt næringsliv.

Figur 33: Regionene orientert etter grad av arbeidsmarkedsintegrasjon og konkurranse-utsatthet.

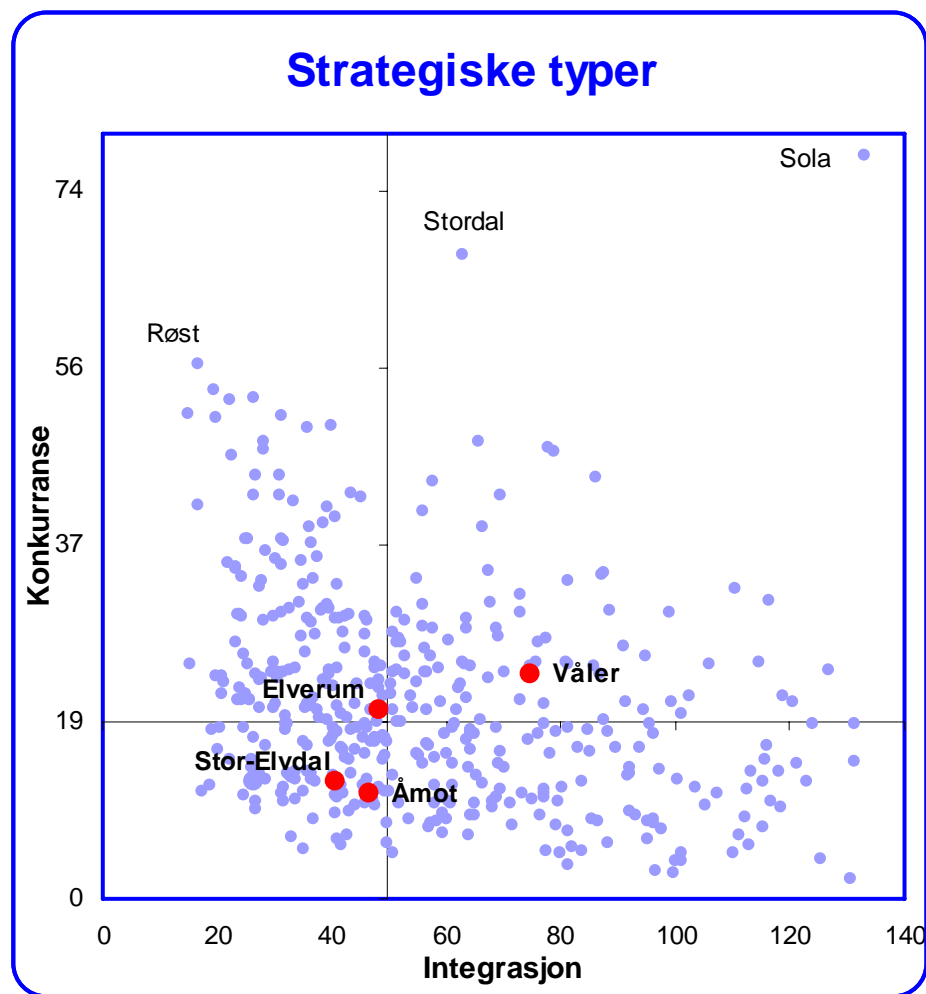
Strategiske typer Kommuner

Våler kommune er en motor-kommune. Det er mye konkurranse-utsatt næringsliv (industri), samtidig er det stor ut- og innpendling slik at også omlandet kan dele arbeids-plassene.

Elverum har litt over middels andel konkurranseutsatt næringsliv, men også litt under middels integrasjon med andre arbeidsmarked. Dermed blir kommunen karakterisert som konkurransekommune.

Stor-Elvdal og Åmot er skjermede kommuner. Det er lite konkurranse-utsatt næringsliv, og samtidig lite inn og utpendling. Kommunene lever for en stor del av offentlig virksomhet og landbruk.

Telemarksforsking-Bø

Figur 34: Kommunene orientert etter grad av arbeidsmarkedsintegrasjon og konkurranseutsatthet.

Strategiske kommunetyper Innlandet

Det er mange motorkommuner i Oppland og Hedmark, men kommunene Hamar, Ringsaker, Lillehammer og Gjøvik er de klart største.

De sørligste delene av landsdelen er for en stor grad orientert mot arbeidsmarkedet i Akershus og Oslo.

Den nordlige delen av Hedmark er med unntak av Alvdal, bestående av skjermede kommuner og bostedskommuner.

